

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

БУЛЕЦА СІБІЛЛА БОГДАНІВНА



УДК 347.13(477):614.2

ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ,
ЩО ВИНИКАЮТЬ У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ МЕДИЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

Спеціальність 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса - 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
ХАРИТОНОВ Євген Олегович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідуючий кафедрою цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
МАЙДАНИК Роман Андрійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідуючий кафедрою цивільного права;

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
СТЕФАНЧУК Руслан Олексійович,
Національна академія прокуратури України,
проректор з наукової роботи;

доктор юридичних наук, професор
ГАЛЯНТИЧ Микола Костянтинович,
Науково-дослідний інститут приватного права
та підприємництва ім. академіка Ф.Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
заступник директора з наукової роботи

Захист відбудеться _____ 2016 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий _____ 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



I.V. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У ст. 49 Конституції України проголошено право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Реальне забезпечення зазначеного конституційного права потребує наявності розвиненого законодавства у сфері здійснення медичної діяльності, що ґрунтується на міжнародних та європейських стандартах, зокрема положеннях Дванадцяти принципів надання медичної допомоги в будь-якій національній системі охорони здоров'я, прийнятих 17-ю Всесвітньою Медичною Асамблеєю (Нью-Йорк, США, жовтень 1963 р.) (зі змінами та доповненнями, внесеними 35-ю Всесвітньою Медичною Асамблеєю (Венеція, Італія, жовтень 1983 р.), стандартах Європейського Союзу у даній сфері. В умовах євроінтеграції Україна взяла на себе зобов'язання привести законодавство у сфері охорони здоров'я у відповідність до законодавства ЄС.

Актуальність теми зумовлюється також тим, що відносини, які виникають між пацієнтом та лікарем, потребують чіткого правового регулювання, а реальне забезпечення права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування є ознакою соціальної правової держави, результатом побудови демократичних відносин. Повага до кожного пацієнта, а також лікаря як особистості має стати в Україні нормою повсякденного життя і головною цінністю суспільства.

Останнім часом в юридичній літературі все частіше порушується низка питань, пов'язаних із цивільно-правовим регулюванням відносин, що виникають у сфері здійснення медичної діяльності, зокрема, питання про співвідношення понять «медична допомога», «медична послуга», «договір надання медичних послуг (допомоги)», «пацієнт». Проблема співвідношення цих категорій має не лише теоретичне, але й практичне значення, оскільки від чіткого визначення зазначених понять залежать і результати надання медичних послуг (допомоги).

Проблемам цивільно-правового регулювання відносин у сфері здійснення медичної діяльності присвячені наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених: Н.Б. Болотіної, І.В. Венедіктової, В.О. Галай, М.К. Галянтича, З.С. Гладуна, Р.Ю. Гревцової, Н.О. Давидової, Т.В. Ліснічої, Л.В. Малюги, Р.А. Майданика, О.О. Пунди, Р.О. Стефанчука, В.Ю. Стеценко, С.Г. Стеценка, І.Я. Сеньюти, Н.В. Устименко, О.І. Харитонової, Є.О. Харитонova, С.І. Шимон та ін., а також зарубіжних вчених: Н.К. Еліної, Йоббаді Габора, Ю.В. Данілочкіної, Дьондьоші Золтана, Ковачі Жомбора, І.Г. Ломакіної, Ломніці Золтана, М.М. Малейної, Міньо Тамари, Нодь Еви, Петрік Ференца, Супін Марка, Торр Дьордя, Шандор Юдіт, С.С. Шевчук та ін.

За період незалежності вітчизняними вченими були захищені дисертації з проблем реалізації права на медичну допомогу: О.О. Прасова «Право на медичну допомогу та його здійснення» (2007 р.), Т.В. Волинець «Цивільно-правові засоби здійснення права на медичну допомогу» (2008 р.), О.В. Крилова

«Цивільно-правове регулювання відносин по наданню медичної допомоги» (2006 р.). Правове регулювання та особливості договору про надання платних медичних послуг досліджені в дисертації О.І. Смотрової «Договір щодо надання медичних послуг» (2003 р.). Питанням відповідальності за шкоду при наданні платної медичної послуги присвячено дисертацію С.В. Антонова «Цивільно-правова відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю при наданні платних медичних послуг» (2006 р.).

Водночас, у сучасній науці цивільного права України відсутні спеціальні комплексні дослідження проблем цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності при наданні медичної допомоги (послуги).

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлюється необхідністю розвитку теорії цивільного права щодо поняття, ознак, видів, структури, підстав виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності, а також удосконалення чинного цивільного законодавства та правозастосовної практики в цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права на 2006-2010 роки за темою «Традиції та новачі у сучасному цивільному праві України» як складової плану науково-дослідної роботи Одеської національної юридичної академії «Традиції та новачі у сучасній українській державності і правовому житті» на 2006-2010 роки (державний реєстраційний номер 0106Ш04970), а також плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110Ш00671).

Мета та завдання дослідження. Мета дисертації полягає у спеціальному комплексному дослідженні фундаментальних теоретичних та практичних проблем цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності, формулюванні пропозицій щодо удосконалення цивільного законодавства України в цій сфері та практики його застосування.

Для досягнення поставленої мети було вирішено такі завдання:

з'ясувати стан та перспективи розвитку вчення про цивільні правовідносини у сфері здійснення медичної діяльності;

визначити поняття, ознаки та особливості цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності;

здійснити класифікацію цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності;

охарактеризувати підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності;

дослідити структуру цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності;

з'ясувати співвідношення поняття медичної послуги та поняття медичної допомоги;

виокремити регулятивні та охоронні цивільні правовідносини у сфері здійснення медичної діяльності;

визначити поняття та юридичну природу договору надання медичних послуг (допомоги);

дослідити порядок укладення, форму та зміст договору надання медичних послуг (допомоги);

охарактеризувати правовий статус сторін договору надання медичних послуг (допомоги);

визначити поняття та види охоронних цивільних правовідносин у сфері медичної діяльності;

дослідити договірну та недоговірну відповідальність у сфері здійснення медичної діяльності;

визначити основні характеристики категорії «лікарська помилка» в охоронних правовідносинах у сфері здійснення медичної діяльності;

сформулювати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо удосконалення цивільного законодавства України у сфері здійснення медичної діяльності.

Об'єктом дослідження є цивільні правовідносини, що виникають у сфері здійснення медичної діяльності.

Предметом дисертаційного дослідження є теоретичні та практичні проблеми цивільних правовідносин, які виникають у сфері здійснення медичної діяльності.

Методи дослідження. При дослідженні проблем, які входять до предмету дисертаційної роботи, було використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. При дослідженні загальнотеоретичних аспектів цивільних правовідносин було використано діалектичний метод пізнання правової дійсності (підрозділи 1.1, 1.2).

Використання методу системно-структурного аналізу дозволило здійснити класифікацію цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності (підрозділ 1.2). Структурно-функціональний метод дозволив розглянути елементи структури цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3).

За допомогою формально-логічного методу було досліджено законодавство у сфері договору надання медичних послуг (допомоги), практика його застосування, визначено поняття медичної допомоги, лікарської таємниці, пацієнта, медичної діяльності (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3, 4.4). Результати догматичного (логічного) аналізу використані при формулюванні висновків і пропозицій у дисертації з урахуванням вимог відносно визначеності, несуперечливості, послідовності й обґрунтованості суджень у межах загальнотеоретичних і цивільно-правових конструкцій.

Метод конкретних соціологічних досліджень використовувався при дослідженні судової практики та виявленні правозастосовного значення цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності (підрозділи 2.3, 3.2).

Сформульовані в дисертації теоретичні висновки ґрунтуються на нормах Конституції України, актів цивільного законодавства України та актів цивільного законодавства деяких зарубіжних країн, доктринальних ідей та наукових підходах до розуміння цивільних правовідносин.

Теоретичною базою дисертаційного дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних романістів, цивілістів, представників інших галузей правової науки: Ч.Н. Азімова, С.В. Антонова, І.А. Безклубого, Д.В. Бобрової, Т.В. Боднар, В.І. Борисової, І.В. Венедіктової, М.К. Галянтича, Н.О. Давидової, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, І.В. Жилінкової, В.І. Кисіля, В.М. Коссака, О.В. Кохановської, О.Д. Крупчана, Н.С. Кузнецової, І.М. Кучеренко, В.В. Луця, Р.А. Майданника, В.Ф. Маслова, Г.К. Матвєєва, О.О. Мережка, О.А. Підпригори, О.О. Підпригори, О.А. Пушкіна, З.В. Ромовської, М.М. Сібільова, Р.О. Стефанчука, І.В. Спасибо-Фатєєвої, Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, Я.М. Шевченко, С.І. Шимон, Р.Б. Шишки та ін. Вивчення праць зазначених науковців дозволило встановити й оцінити стан досліджуваної проблеми, з'ясувати питання, що постали на сучасному етапі розвитку теорії цивільного права, та визначити шляхи їх вирішення.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять матеріали практики загальних судів України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням цивільних правовідносин, які виникають у сфері здійснення медичної діяльності.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

доведено, що специфіка відносин, які виникають між пацієнтом і медичним працівником у процесі надання медичних послуг (допомоги), припускає їх цивільно-правове регулювання незалежно від того, на відплатній або безвідплатній для пацієнта основі вони надаються. Виняток становлять заходи медичного характеру, застосування яких до осіб обумовлене державно-правовими потребами забезпечення інтересів інших людей, усього суспільства в цілому: примусове лікування, огляд, госпіталізація. Тільки цивільно-правове регулювання здатне забезпечити той ступінь юридичної рівності, автономії волі, самостійності ухвалення рішень без будь-якого примусу, на яких повинна ґрунтуватися поведінка сторін договору надання медичних послуг (допомоги);

зроблено висновок, що ознаками цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності, є: 1) юридична рівність сторін, якими виступають пацієнт та лікувальний заклад у договірних відносинах з надання

медичної допомоги та їх не підпорядкованість одна одній; 2) вільний вибір пацієнтом лікаря та методів лікування; 3) наявність в обох сторін суб'єктивних цивільних прав та обов'язків, у випадку порушення яких виникає можливість застосування цивільно-правової відповідальності та звернення до суду за захистом порушеного права; 4) виникають унаслідок дії норм цивільного законодавства та договору;

обґрунтовано, що об'єктом цивільних правовідносин у цій галузі, є медична діяльність суб'єктів цих правовідносин з приводу нематеріального блага - здоров'я особи. Медична діяльність спрямована на поліпшення здоров'я пацієнта шляхом впливу на його організм. Фізична особа, якій надається медична допомога, є об'єктом медичного впливу, але не об'єктом правовідносин, вона є суб'єктом останніх;

встановлено, що підставами припинення цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності, є: 1) виконання сторонами своїх обов'язків; 2) спільна домовленість сторін (сторони спільно дійшли висновку, що у такій формі немає сенсу в подальшому лікуванні); 3) ініціатива однієї зі сторін. Необхідно погодитися з твердженням, що сторона, яка в односторонньому порядку відмовляється від договору, повинна направити письмову пропозицію про зміну чи відмову від договору іншій стороні за договором; 4) зміна пацієнтом лікаря або медичного закладу. Це право обмежується в тому випадку, коли своїм рішенням він ставить під загрозу здоров'я інших (наприклад, інфекційно хворий або психічно хворий, які перебувають на примусовому лікуванні, не можуть залишити місце лікування); 5) смерть пацієнта;

обґрунтовано, що за вольовим критерієм медична допомога може надаватися: 1) за вільним волевиявленням особи; 2) без волевиявлення особи, коли вона знаходиться в непритомному стані; 3) за волевиявленням третіх осіб (законні чи договірні представники), 4) примусово (психіатрична допомога);

доведено, що у сфері медичного обслуговування застосування заходів захисту, передбачених Законом України «Про захист прав споживачів», є не зовсім прийнятним. У зв'язку з цим потрібна додаткова деталізація перерахованих у Законі способів захисту і розробка нових у спеціальному медичному законодавстві. Зокрема, пропонується: а) виключити право споживача - пацієнта на усунення недоліків своїми силами, а також право вимоги відповідного зменшення ціни наданої послуги; б) поширити право на розірвання договору на випадки виявлення простого недоліку (не тільки істотного) в наданій послугі; в) право пацієнта на усунення недоліків силами третіх осіб доповнити правом вимоги відшкодування витрат, пов'язаних з пошуком відповідного фахівця; д) деталізувати право пацієнта на самозахист, на пред'явлення вимоги про виконання зобов'язання в натурі;

визначено поняття виконавця медичної послуги як підприємства, установи, організації незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також приватного підприємця, який займається медичною

практикою, що здійснюють медичну діяльність відповідно до отриманої ліцензії;

запропоновано для усунення змішування понять медичної допомоги та медичної послуги об'єднати ці два поняття в терміні «медиколатрія». Медиколатрія - це діяльність уповноваженого суб'єкта у сфері медицини, яка регламентована відповідними нормативно-правовими актами і спрямована на усунення загрози життю та здоров'ю, підтримання (збереження), відновлення чи покращення здоров'я фізичної особи і забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення;

доведено необхідність упровадження в цивільне договірне право змішаного типу договору медиколатрії як договору, в якому одна сторона (медичний заклад будь-якої форми власності, фізична особа, яка займається підприємницькою діяльністю) в особі лікаря, який здійснює або зобов'язується здійснювати відповідно до медичних стандартів медичні дії, що безпосередньо впливають на пацієнта, дотримуватися етичних та моральних норм у спілкуванні з ним при наданні медичної допомоги, правильно встановити діагноз, проінформувати про діагноз, назначити лікування і слідкувати за процесом лікування та реабілітацією пацієнта і проінформувати про результат наданої послуги та повідомити про наслідки без приховування будь-яких відомостей, крім випадків, коли це зашкодить психічному стану пацієнта, а пацієнт зобов'язується дотримуватися вказівок та призначень лікаря повною мірою, прийняти допомогу або послугу чи відмовитися від неї;

зроблено висновок про існування 4 категорій пацієнтів, що відмовляються від лікування: 1) які відмовляються від лікування, бо не хочуть далі страждати і приречені на смерть; 2) які не довіряють лікареві; 3) які вважають, що лікування треба надалі проводити нетрадиційними методами; 4) які відмовляються від лікування з релігійних переконань;

запропоновано визначення поняття медичної діяльності як сукупності дій медичних та фармацевтичних працівників із надання медичної допомоги або послуги пацієнту в межах правових (за умови отримання ліцензії) та етичних (клятва Гіппократа) норм як свого роду єдиний технологічний процес відповідно до стандартів якості медичної допомоги, встановлених МОЗ України у сфері охорони здоров'я, що здійснюється на відплатній або безвідплатній основі. Медичну діяльність з точки зору цивільного права можна визначити як цивільні відносини, що складаються у зв'язку із наданням послуг і (або) виконанням робіт з дослідження, зміцнення (підтримки) і збереження (відновлення), попередження та профілактики здоров'я людини в цілому, а також її окремих органів і тканин та забезпечення репродуктивних прав. Формою реалізації медичної діяльності є надання медичної послуги та медичної допомоги, які відрізняються за характером відплатності;

визначено особливості медичних правовідносин: 1) надання медичної допомоги має за мету поліпшення здоров'я пацієнта і його видужування, яке залежить від рівня знань та досвіду лікаря; 2) позитивний результат лікування не може бути повністю гарантований лікарем або лікувальним закладом,

результат залежить від індивідуальних особливостей організму пацієнта; 3) при наданні медичної допомоги відсутній речовий та майновий результат; 4) держава бере участь та втручається у правовідносини між лікарем та пацієнтом шляхом встановлення державних стандартів у формі клінічних протоколів; 5) в окремих випадках лікар не несе відповідальності за результат своєї діяльності; 6) правовідносини між пацієнтом і лікарем ґрунтуються на довірі; 7) лікар вільний у виборі методу лікування хворого. І саме це є ознакою «підкуляльного» зобов'язання;

доведено, що безвинна відповідальність виконавця медичної послуги при неналежному її наданні можлива, але має бути чітко визначена в законі у зв'язку з неможливістю точно спрогнозувати наслідки лікування. Одночасно необхідним є впровадження механізму страхування (як обов'язкового, так і добровільного) професійної відповідальності виконавця медичної послуги;

обґрунтовано, що за відсутності провини з боку виконавця медичної послуги, коли несприятливий (невдалий) результат лікування може бути обумовлений специфічними індивідуальними особливостями організму пацієнта або недосконалістю медичної науки, про відшкодування шкоди виконавцем не йдеться. Разом із тим, інтереси пацієнту-потерпілого у таких випадках мають бути захищені при запровадженні системи страхування відповідальності перед пацієнтом;

запропоновано з метою попередження порушення прав пацієнта в Україні створити незалежну інституцію з питань медичної етики, функціями якої має бути експертна робота з аналізу проблем, що виникають у галузі генної інженерії, репродуктивної медицини, трансплантології, ініціювання розробки правових та етико-професійних норм у сфері медицини, розгляд випадків зловживання медичними послугами та створення умов для запобігання їм, інформаційно-консультативна робота з експертами Ради Європи з питань дотримання прав людини у сфері медицини;

обґрунтовано, що ознаками зловживання правом лікарем чи пацієнтом є: 1) наявність у лікаря чи пацієнта власне суб'єктивного права. Будь-які дії, що вчиняються без права взагалі, є звичайним правопорушенням, а не зловживанням; 2) вчинення ними дій щодо його реалізації; 3) використання цього права всупереч його соціальному призначенню; 4) відсутність у цих діях складу правопорушення; 5) встановлення факту зловживання правом компетентними органами; 6) настання у зв'язку з цим юридичних наслідків;

удосконалено:

положення про те, що з метою поширення законодавства про захист прав споживачів на відносини за участю пацієнтів незалежно від того, на відплатній або безвідплатній для них основі надається медична послуга, необхідно внести уточнення до поняття «виконавець» стосовно медичних послуг: «...за відплатним договором, а також за договором надання медичних послуг»;

тезу про необхідність розробки і прийняття спеціального законодавчого акту, який би комплексно врегулював сферу даних відносин: права і обов'язки

пацієнтів, представників медичної професії та закладів охорони здоров'я і т. ін., яким може стати Медичний кодекс України;

запропоновано внести зміни до частин другої та третьої ст.284 «Право на медичну допомогу» ЦК України і викласти їх у такій редакції: «2. Фізична особа, яка досягла шістнадцяти років і звернулася за наданням їй медичної допомоги, має право на вибір лікаря та методів лікування відповідно до його рекомендацій»; «3. Надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років, провадиться за її згодою». Також запропоновано внести відповідні зміни до ст. 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я стосовно пацієнта віком до 16 років, а також пацієнта, визнаного в установленому законом порядку недієздатним, про те, що медичне втручання має здійснюватися за згодою їх законних представників;

обґрунтовано, що за обсягом і характером інформацію, яка надається пацієнту, умовно можна поділити на такі групи: інформація про виконавця послуги (стаж роботи, кваліфікація тощо); інформація про саму послугу (порядок проведення лікування); інформація для пацієнта (яким чином поводитися в період природних факторів: магнітні бурі, вологість клімату, перепади барометричного тиску); інформація про ймовірний результат отриманої послуги; інформація про організаційно-правову форму організації, в яку він звернувся за допомогою до того, як він зробить остаточний вибір: вступати чи ні в договірні відносини і у разі неналежного виконання умов договору - знати, на що він має право розраховувати; інформація про номер ліцензії, термін її дії та орган, що видав ліцензію;

запропоновано внести зміни до частини першої ст. 285 ЦК України та викласти її в наступній редакції: «Повнолітня фізична особа має право на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я, в тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я, а також право на відмову від інформації про стан здоров'я»;

запропоновано доповнити частину п'яту ст. 1158 ЦК України наступною нормою: «Якщо небезпека для життя особи пов'язана із захворюванням, що вимагає негайного медичного втручання, дії з метою запобігання небезпеки для життя особи проти її волі допускаються тільки у випадках, прямо передбачених законом»;

доведено доцільність упровадження медичної довіреності, яка б дозволила особі делегувати іншій особі право приймати рішення від її імені, якщо вона не в змозі це зробити. Медична довіреність дозволить надати представнику широкий спектр повноважень щодо отримання медичної допомоги. Медична довіреність набиратиме чинності тільки після підтвердження лікаря, що пацієнт більше не може приймати або повідомити свої власні рішення;

дістало подальшого розвитку:

визначення поняття договору відплатного надання медичних послуг як правочину, за яким одна сторона - виконавець медичної послуги (медичний заклад, лікар, який займається медичною практикою) за вказівкою замовника зобов'язується забезпечити кваліфіковану допомогу з діагностування,

обстеження, підтримки або відновлення здоров'я пацієнта, вибравши для цього відповідні методи медичної дії, а інша сторона - особа зобов'язана прийняти та оплатити надані їй послуги або компенсувати витрати з інших джерел. Цей договір є двостороннім, реальним та відплатним. Це договір приєднання, має фидуціарний характер;

визначення поняття медичної послуги як сукупності необхідних професійних дій її виконавця, спрямованих на задоволення потреб пацієнта (споживача послуги) в підтримці здоров'я, лікуванні захворювань, їх профілактиці, діагностиці відповідно до згоди пацієнта зазнати конкретного медичного втручання;

положення про те, що при наданні медичних послуг пацієнтам питання про відшкодування моральної шкоди повинне вирішуватися так само, як це питання вирішується щодо відшкодування майнової шкоди, тобто незалежно від вини заподіювача шкоди. Враховуючи складність доведення наявності причинного зв'язку між діями виконавця медичної послуги і наслідками, що настали, а також наявність завданих збитків пацієнтові, розмір відшкодування моральної шкоди стає практично єдиним отримуваним споживачем гідним «відшкодуванням» у відносинах з виконавцем медичної послуги. З метою забезпечення потерпілій стороні (пацієнтові) будь-якого відшкодування наявними в законодавстві засобами, якщо потерпілому не вдалося відстояти своє право і претендувати на справедливе відшкодування за іншими підставами, доцільно застосовувати норми параграфу 3 глави 82 ЦК України про відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) незалежно від вини;

визначення поняття лікарської помилки, яку запропоновано розглядати як погіршення стану хворого або його смерть, завдані неправильно призначеними обстеженням, лікуванням та профілактичними заходами, що не відповідають вимогам МОЗ України, а також відсутністю відповідних знань і навичок лікаря.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у: правотворчості - для удосконалення актів законодавства, що регулюють цивільні відносини у сфері здійснення медичної діяльності (Цивільного кодексу України, Основ законодавства України про охорону здоров'я, Закону України «Про захист прав споживачів»). Результати дисертаційного дослідження впроваджено у діяльність Інституту законодавства Верховної Ради України (Акт впровадження Інституту законодавства Верховної Ради України від 16.11.2015 р.); науково-дослідній сфері - для подальшої наукової розробки теорії цивільних правовідносин, які виникають у сфері здійснення медичної діяльності; правозастосовній діяльності - для вдосконалення практики застосування чинного законодавства у сфері здійснення медичної діяльності (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в діяльність Закарпатської обласної клінічної лікарні від 24.11.2015 р.); навчально-методичній роботі - при викладанні нормативного курсу «Цивільне право»,

спеціальних курсів «Особисті немайнові права фізичної особи», «Теоретичні проблеми цивільного права», «Медичне право», підготовці навчальних підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін (Акт впровадження Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» від 03.11.2015 р.); правовиховній сфері - для підвищення рівня правової культури населення, формування фахової правосвідомості студентів вищих юридичних навчальних закладів.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на засіданнях кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», на засіданні Південного регіонального наукового центру Національної академії правових наук України та на науково-практичних конференціях, зокрема: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Медичне право України: проблеми становлення та розвитку» (м. Львів, 19-20 квітня 2007 р.); Міжнародній науково-методичній конференції «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 30-31 травня 2008 р.); засіданні науково-практичного круглого столу «Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичної особи в умовах євроінтеграції» (м. Хмельницький, 12 жовтня 2007 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення)» (м. Львів, 17-18 квітня 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Треті Прибузькі юридичні читання» (м. Миколаїв, 23-24 листопада 2007 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний вимір держави і права» (м. Миколаїв, 28-29 листопада 2008 р.); Міжнародній науковій конференції «Сьомі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 28-29 листопада 2008 р.); Міжнародній науковій конференції «Життя І.В. Шерешевського як духовна єдність між поколіннями юристів» (присвячено 120-річчю від дня народження) (м. Одеса, 13 грудня 2008 р.); засіданні міжнародного науково-практичного круглого столу «Україна-ЄС: правові, політичні, соціальні та економічні аспекти інтеграції» (м. Ужгород, 26 червня 2009 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції з медичного права (II Міжнародній науково-практичній конференції з медичного права) «Медичне право України: проблеми управління та фінансування охорони здоров'я» (м. Львів, 23-24 квітня 2009 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та аспірантів (м. Івано-Франківськ, 23-24 квітня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Держава і право: *de lege praeterita, instante, futura*» (м. Миколаїв, 27-28 листопада 2009 р.); Міжнародній науковій конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13-14 листопада 2009 року); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 175-річчю Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Розвиток цивільного законодавства: посткодіфікаційний період» (м. Київ, 8-9 жовтня 2009 р.); наукових читаннях, присвячених пам'яті В.М. Корецького (м. Київ, 2009 р.); ГУ Всеукраїнській науково-практичній конференції з медичного

права (III Міжнародній науково-практичній конференції з медичного права) «Медичне право України: проблеми паліативної допомоги та медико-соціального обслуговування населення» (м. Львів, 22-24 квітня 2010 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та аспірантів «Вдосконалення правового захисту прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, 23 квітня 2010 р.); Міжнародній науковій конференції «Римське право і сучасність (Шерешевські читання)» (м. Одеса, 4 грудня 2010 р.); World congress on medical law (Zagreb Croatia, 9-12 august 2010 у.); Міжнародній науково-методичній конференції «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 28 травня 2011р.); V Всеукраїнській науково-практичній конференції з медичного права (IV Міжнародній науковій-практичній конференції з медичного права) «Медичне право України: законодавче забезпечення царини охорони здоров'я (генезис, міжнародні стандарти, тенденції розвитку й удосконалення)» (м. Одеса, 19-21 травня 2011 р.); Міжнародній науковій-практичній конференції «Міжнародні та національні механізми захисту прав людини: виклики сьогодення» (м. Донецьк, 8 квітня 2011р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 90-річчю з дня народження д-ра юридичних наук, проф. В.П. Маслова «Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства» (м. Харків, 16 березня 2012 р.); Міжнародному (Третьому Всеукраїнському) конгресі з медичного і фармацевтичного права, біоетики та соціальної політики (м. Київ, 19-21 квітня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20-21 квітня 2012 р.); VI Всеукраїнській науково-практичній конференції з медичного права (V Міжнародній науково-практичній конференції з медичного права) «Медичне право України: теоретико-методологічні та практичні аспекти викладання медичного права» (м. Львів, 26-28 травня 2012 р.); засіданні круглого столу «Актуальні питання законодавчого регулювання захисту прав національних меншин в Україні та шляхи їх реалізації в умовах поліетнічного регіону: аналіз, оцінки» (м. Ужгород, 21 грудня 2011 р.); Міжнародній науково-методичній конференції «Приватно-правове регулювання суспільних відносин: традиції, сучасність, перспективи» (м. Одеса, 19-20 квітня 2012 р.); засіданні круглого столу «Современное состояние исследования неимущественных правоотношений в науке гражданского права» (м. Харків, 27 січня 2012 р.); Международной научно-практической конференции «Третий пермский конгресс ученых-юристов» (г. Пермь, Перм. гос. нац. иссл. ун-т, 12 октября 2012 г.); Міжнародній науковій конференції «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.); засіданні круглого столу «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства України на сучасному етапі» (м. Одеса, 9 жовтня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті проф. О.А. Пушкіна «Актуальні проблеми цивільного права» (м. Харків, 13-14 травня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Захист прав медичних і фармацевтичних працівників як запорука захищеності

прав пацієнтів» (м. Київ, 26-27 квітня 2013 р.); I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми медичного права» (м. Київ, 29 березня 2013р.); науково-практичній конференції, присвяченій світлій пам'яті О.А. Пушкіна «Проблеми цивільного права та процесу» (м. Харків, 25 травня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «65-річчя Загальної декларації прав людини: дотримання прав людини - пріоритет держави та суспільства» (м. Ужгород, 27-28 травня 2013 р.); Міжнародній науковій конференції «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 6 червня 2014 р.); VI міжнародній науково-практичній конференції молодих учених та студентів (м. Ужгород, 25-27 квітня 2014 р.); *Știința juridică universitară în contextul promovării valorilor europene: Conferința științifică teoretico-practică internațională* (Moldova, 15-16 octombrie 2012); Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Розвиток медичного права України в контексті євроінтеграційних та глобалізаційних процесів» (м. Київ, 31 жовтня 2014 р.); *Zborník príspevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie PRÁVNÁ VEDA A PRAX V TRETMOM TMCROQ* (Kosice; 27-28 február 2015) Univerzita Pavla Jozefa Safarikav Kosiciach, Právnická fakulta, Kosice; Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 93-річчю з дня народження д-ра юридичних наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В.П. Маслова «Актуальні проблеми приватного права» (м. Харків, 27 лютого 2015 р.).

Публікації. Основні теоретичні та практичні висновки, положення і пропозиції дисертаційного дослідження викладені в 2 одноособових монографіях «Цивільно-правові відносини у галузі медичної діяльності: проблеми теорії та практики» та «Право фізичної особи на життя та здоров'я як об'єкт цивільно-правової регламентації: порівняльно-правовий аналіз регулювання в Україні, Угорській, Словацькій та Чеській республіках», у трьох колективних монографіях, 46 наукових статтях, з яких 40 статей опубліковано у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 5 статей - у зарубіжних періодичних виданнях, а також у 47 тезах доповідей на наукових конференціях, засіданнях круглих столів.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, які включають 13 підрозділів, висновків та списку використаних джерел (631 найменування). Загальний обсяг дисертації становить 437 сторінок, з яких основний зміст - 374 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність дисертаційного дослідження, визначаються зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, характеризуються наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, зазначається про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

Перший розділ «Загальна характеристика цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності» складається з трьох підрозділів

та присвячений дослідженню поняття, ознак, особливостей цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності, їх класифікації, підстав виникнення, зміни та припинення.

У підрозділі 1.1. *«Поняття, ознаки та особливості цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності»* відзначається дискусійність галузевої належності відносин у сфері охорони здоров'я і правових норм, що їх регулюють, відсутність єдиної позиції щодо медичного права як галузі права. На підставі аналізу існуючих у науці цивільного права точок зору щодо галузевої належності відносин у сфері здійснення медичної діяльності зроблено висновок про те, що на сьогодні ще немає підстав стверджувати, що медичне право сформувалося як галузь права, оскільки відносини, що виникають у сфері здійснення медичної діяльності, регулюються нормами різних галузей права. Немає єдиних предмета і метода регулювання зазначених відносин. Там, де йдеться про відносини, що виникають із договору або відшкодування шкоди, діють норми цивільного законодавства або загальні засади цивільного права.

З визначенням методу правового регулювання в медичному праві пов'язані деякі складнощі, що є додатковим аргументом прихильників несамотійності даної галузі.

Зроблено загальний висновок про те, що медичне право відповідає ознакам комплексної галузі законодавства, хоча можливість формування в майбутньому медичного права як самостійної галузі в системі права України не слід заперечувати.

Специфіка відносин, які виникають між пацієнтом і виконавцем медичної послуги в процесі надання медичних послуг, припускає їх цивільно-правове регулювання незалежно від того, на відплатній або безвідплатній для пацієнта основі вони відбуваються.

Цивільні правовідносини у сфері здійснення медичної діяльності визначено як урегульовані нормами цивільного права особисті немайнові відносини (в тому числі пов'язані з майновими), що виникають між юридично рівними учасниками (медичними, фармацевтичними працівниками і пацієнтами), які є носіями суб'єктивних цивільних прав та обов'язків, з приводу надання медичної послуги (допомоги).

У підрозділі визначено характерні особливості цивільних правовідносин у сфері медичної діяльності: 1) правовідносини виникають на основі юридичного факту - договору або завдання майнової чи немайнової шкоди; 2) методом регулювання цих відносин у більшості випадків є диспозитивний метод, а у випадках, передбачених законом, - імперативний метод; 3) об'єктом медичної діяльності є життя і здоров'я особи; 4) основними засадами участі сторін у правовідносинах є рівність, незалежність та вільне волевиявлення; 5) медична діяльність здійснюється з метою отримання прибутку або без мети отримання прибутку; 6) метою медичної діяльності є відновлення стану здоров'я особи, покращення самопочуття, відновлення психічної рівноваги та надання первинної швидкої медичної допомоги.

У підрозділі 1.2. «Співвідношення цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності з суміжними правовідносинами, їх класифікація» зазначається, що відносини, які виникають між особою і суб'єктом, який надає їй медичну допомогу (послугу), носять договірний цивільно-правовий характер.

Характерним методом правового регулювання цивільних відносин є диспозитивний метод, а основним принципом - свобода волі. Ніхто не має права примушувати особу обстежуватися і лікуватися, окрім як у встановлених законом випадках (психіатричний огляд). Медичні послуги (допомога), що мають за мету підтримку, поліпшення, корекцію стану здоров'я людини, надаються в рамках цивільно-правового регулювання. І тут можливі два правові режими: а) на підставі укладеного пацієнтом і виконавцем медичної послуги договору про надання медичної послуги або допомоги; б) якщо пацієнт перебуває у стані, коли він не здатний виразити свою волю (несвідомий стан, недієздатність) - у порядку дії в чужому інтересі без доручення.

Задоволення потреб осіб у медичному обслуговуванні відбувається не лише за рахунок бюджетних коштів. Існують платні клініки, центри здоров'я, що надають швидку допомогу, та інші види спеціалізованої допомоги за грошові кошти самих пацієнтів. Відносини з надання цих послуг належать до предмета цивільного права. Через специфіку відносин, що виникають між сторонами договору відплатного надання медичних послуг, найбільш прийнятним механізмом правового регулювання, що забезпечує захист прав кожної із сторін даного договору (і передусім пацієнта), є цивільно-правовий.

Специфіка відносин між пацієнтом і виконавцем медичної послуги, а, отже, і особливості їх правового регулювання, обумовлені: а) особливим становищем суб'єктів - лікаря (медичного закладу) і пацієнта (об'єктивна залежність пацієнта від дій лікаря, його готовності позбавити від болю, страждань, при одночасному володінні знаннями, недоступними в більшій своїй частині пацієнтові); б) особливим характером самої правової регламентації відносин між лікарем (медичним працівником) і пацієнтом (неможливістю «підігнати» під стандартні рамки нормативного регулювання всі різноманітні ситуації); в) особливим характером відповідальності, коли відсутність результату надання самої медичної послуги не є підставою застосування заходів відповідальності до виконавця медичної послуги. Разом з тим, виявлена специфіка цивільно-правового регулювання відносин із надання медичних послуг жодною мірою не обумовлена їх відплатністю (або безвідплатністю), у будь-якому разі, між безпосередніми їх суб'єктами: пацієнтом і лікарем.

Цивільні правовідносини у сфері здійснення медичної діяльності можна поділити на два види: 1) договірні, особливістю яких є диспозитивний метод регулювання, виникають вони при наданні медичної послуги (допомоги); 2) позадоговірні, особливістю яких є те, що основним методом правового регулювання є імперативний. Для виникнення даних правовідносин не має значення волевиявлення одного із суб'єктів (лікаря чи пацієнта), для нього

настають негативні правові наслідки у випадку порушення прав уповноваженої сторони, тобто виникає позадоговірна відповідальність.

Підрозділ 1.3. «Загальна характеристика підстав виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності» присвячений визначенню та характеристиці зазначених підстав.

Зроблено висновок про те, що основною підставою виникнення правовідносин із надання медичної послуги та допомоги є договір.

Усі договори, що застосовуються в сфері медичного обслуговування населення, можуть бути поділені на договори надання медичної послуги (допомоги) і договори про організацію надання медичної послуги (допомоги). Договори першої групи укладаються між медичними закладами і пацієнтами про надання основних і додаткових медичних і парамедичних послуг, а також між медичними закладами (приватно практикуючими лікарями): про надання консультаційних послуг, донорських матеріалів та ін. Договори другої групи укладаються між медичними закладами (приватними лікарями) і юридичними особами (приватними підприємцями) на медичне обслуговування їх працівників. У деяких випадках договір може бути спрямований на виконання робіт (специфічного або звичайного характеру), в основному тоді, коли відсутній або існує незначний ризик медичного втручання, і хворий наперед знає про результат.

Пацієнт може укласти договір страхування на випадок хвороби, яким самостійно страхує себе на випадок погіршення здоров'я. У цивільних правовідносинах у сфері здійснення медичної діяльності існує вірогідність заподіяння шкоди лікарем пацієнтові.

При виникненні правовідносин здійснюється право сторін на вільне розпорядження. Хворий наділений договірною свободою, тобто вільно вирішує питання, буде він лікуватися чи ні, а також хто буде проводити лікування. Заклад, тобто виконавець послуг, дещо обмежений договірною свободою, бо має обов'язок із надання допомоги. Якщо хворий бажає використати будь-яку з медичних послуг, яку пропонує заклад, то йому тільки в перерахованих у законі випадках можуть відмовити в наданні послуг.

Встановлено випадки відмови від надання медичної допомоги: 1) лікар уже надає допомогу іншому пацієнту; 2) особа, яка надає допомогу, у зв'язку зі станом здоров'я є фізично не придатною для надання допомоги; 3) на підставі результатів обстеження пацієнт не потребує лікарського догляду («уявний пацієнт»); 4) професійно не обґрунтований визначений пацієнтом метод лікування; 5) якщо надання допомоги, що вимагається лікарем або пацієнтом, перешкоджає той факт, що це суперечить релігійним переконанням. У цьому випадку свобода совісті або особисті релігійні переконання можуть бути підставою для відмови лікарем у наданні допомоги; 6) хворий серйозно порушив обов'язок співпраці. Це досить широка категорія, сюди можна віднести, наприклад, порушення правил внутрішнього трудового розпорядку закладу; 7) до лікаря ставляться образливо, а також є загроза заподіяння шкоди його життю та здоров'ю.

При цьому існують обов'язкові підстави для відмови в наданні медичної допомоги: 1) медперсонал, що не має відповідної медичної освіти (студент, медсестра); 2) якщо це суперечить медичним протоколам чи неможливе у зв'язку зі станом здоров'я або через інші обставини.

Виділено такі підстави припинення цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності: 1) виконання сторонами своїх обов'язків; 2) спільна домовленість сторін (сторони спільно дійшли висновку, що у такій формі немає сенсу в подальшому лікуванні); 3) ініціатива однієї зі сторін; Необхідно погодитися з твердженням, що сторона, яка в односторонньому порядку відмовляється від договору, повинна направити письмову пропозицію про зміну чи відмову від договору іншій стороні за договором; 4) зміна пацієнтом лікаря або медичного закладу. Це право обмежується в тому випадку, коли своїм рішенням він ставить під загрозу здоров'я інших (наприклад, інфекційно хворий або психічно хворий, які перебувають на примусовому лікуванні, не можуть залишити місце лікування); 5) смерть пацієнта.

Другий розділ «Елементи цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності» складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню структури цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності.

Підрозділ 2.1. «Суб'єкти цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності» присвячений характеристиці суб'єктного складу цивільних правовідносин, що виникають при здійсненні медичної діяльності.

Встановлено, що у зазначених цивільних правовідносинах є обов'язковий суб'єкт - виконавець медичних послуг. Виконавцями медичних послуг є медичні заклади охорони здоров'я, засновані на будь-якій формі власності, а також медичні навчальні заклади, які відповідно до статутів і положень мають право надавати медичну допомогу; фізичні особи-підприємці, які мають спеціальну медичну освіту, а також ліцензію на заняття медичною практикою; іноземні юридичні особи або іноземні громадяни, що отримали право на заняття медичною діяльністю в Україні. Запропоновано визначення поняття виконавця медичних послуг як підприємства, установи, організації незалежно від форми власності і організаційно-правової форми, а також приватного підприємця (приватно практикуючого лікаря), що здійснюють медичну практику відповідно до отриманого дозволу (ліцензії).

Таким чином, обов'язковим суб'єктом цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності є юридична особа будь-якої форми власності (державної, комунальної, приватної) або медичний працівник приватної практики. У правовідносинах, пов'язаних з таким видом медичної діяльності, як медична допомога, спеціальними суб'єктами є замовник медичної допомоги (послуги) і пацієнт. Замовником є фізична особа (громадянин України, іноземний громадянин і особа без громадянства), яка замовляє допомогу (послугу) особисто для себе або для третьої особи (дитини); а також юридичні особи всіх форм власності, держава Україна, органи місцевого самоврядування, які замовляють послугу для третьої особи і в рамках

договору визначають вигляд, характер, якість, терміни і об'єм дій, які повинні бути здійснені медичним закладом охорони здоров'я (медичним працівником приватної практики) відносно пацієнта.

Суб'єктів цивільних правовідносин, які виникають при здійсненні медичної діяльності, можна класифікувати за різними критеріями: 1) залежно від того, хто здійснює оплату медичної допомоги (послуги): фізична особа; страхова організація (в рамках обов'язкового і/або добровільного медичного страхування); юридична особа; 2) залежно від того, хто є замовником медичної допомоги (послуги): фізична особа, яка замовляє медичну допомогу (послугу) для себе особисто, так і для іншої фізичної особи, наприклад, неповнолітньої; юридичні особи; 3) залежно від того, хто є одержувачем медичної допомоги (послуги): фізична особа, як дієздатна, так і недієздатна; фізична особа: громадянин, іноземець, особа без громадянства; 4) залежно від контролю за обсягом і якістю медичної допомоги (послуги), що надається: фізична особа; юридична особа; страхова компанія.

Підрозділ 2.2. «Об'єкт цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності» присвячений встановленню і характеристиці об'єкта відповідних правовідносин.

Медична допомога - це комплекс заходів медико-соціального характеру, що включає профілактичну, лікувальну, діагностичну, реабілітаційну, протезно-ортопедичну і зубопротезну допомогу, спрямованих на встановлення діагнозу, усунення або зменшення симптомів і проявів захворювання чи патологічного стану, з приводу якого звернувся пацієнт, на нормалізацію його життєдіяльності, покращення чи відновлення здоров'я, а також догляд та обслуговування дітей, хворих, непрацездатних та інвалідів.

Об'єктом цивільних правовідносин у цій галузі є медична діяльність суб'єктів цих правовідносин з приводу нематеріального блага - здоров'я особи. Медична діяльність спрямована на поліпшення здоров'я пацієнта шляхом впливу на його організм. При цьому фізична особа, якій надається медична допомога, є об'єктом медичного впливу, але не об'єктом правовідносин, вона є суб'єктом останніх.

Предметом медичної діяльності є дії з реалізації прав і обов'язків сторін та відносини, спрямовані на досягнення поставленої мети.

Особливості організму людини полягають у тому, що при здійсненні медичним працівником усіх необхідних і достатніх дій очікуваний ефект лікування може бути не досягнутий, зважаючи на фізіологічні властивості організму конкретної людини, які медичний працівник об'єктивно не міг виявити при проведенні якісного обстеження з використанням усіх сучасних методів. Наприклад, може виявитися підвищена алергічна реакція конкретної людини на певний медичний препарат.

У підрозділі 2.3. «Зміст цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності» досліджено характер та специфіку прав і обов'язків суб'єктів цивільних правовідносин у сфері медичної діяльності. Зроблено висновок, що пацієнт є активним суб'єктом правовідносин - суб'єктом,

поведінка якого є юридично захищеною і забезпечується можливістю задоволення власного інтересу, а лікар є пасивним суб'єктом правовідносин - суб'єктом, який протистоїть пацієнту, поведінка якого набуває форми юридичної необхідності та забезпечує задоволення інтересу пацієнта. Тому суб'єктивні цивільні права при здійсненні медичної діяльності залежать від інтересу пацієнта. Їх можна поділити на абсолютні та відносні права пацієнта і лікаря.

До абсолютних прав пацієнта слід віднести: 1) право особи на дотримання медичної таємниці та засоби її забезпечення на сучасному етапі; 2) право на інформацію та на відмову від лікування; 3) право на згоду на втручання в організм пацієнта та її правове оформлення; 4) право на дотримання норм медичної етики у лікувальній практиці з використанням досягнень біомедицини; 5) право пацієнта вимагати від закладу охорони здоров'я медичного обслуговування належної якості; 6) право на конфіденційність.

Відносними правами пацієнта є: 1) право на скаргу; 2) право на представника; 3) право на вибір методів лікування; 4) право на вибір медичного закладу та лікаря; 5) право на звернення до суду у випадку порушення закладом охорони здоров'я свого обов'язку з надання медичної допомоги; 6) право запитувати думку іншого лікаря на будь-якій стадії лікування.

До абсолютних прав лікаря можна віднести: 1) право скликати консилиум у разі необхідності; 2) право на ділову репутацію, честь і гідність. Відносними правами лікаря є: 1) право лікаря відмовитись від подальшого ведення пацієнта. Умовою правомірності реалізації такої можливості лікарем є відсутність загрози для життя хворого і здоров'я населення. В Основах законодавства України про охорону здоров'я встановлено підстави такої відмови, а саме: а) пацієнт не виконує медичних приписів; 2) пацієнт не виконує правила внутрішнього розпорядку закладу охорони здоров'я. Зі змісту ст. 38 Основ випливає право відмовити пацієнту в наданні медичної допомоги: а) конкретним лікарем, оскільки передбачено положення, відповідно до якого вільний вибір обмежується можливістю лікаря запропонувати свої послуги. Якщо такої можливості немає, то хворому, звісно, буде правомірно відмовлено конкретним лікарем у наданні медичної допомоги. Але в будь-якому випадку це обмеження спрямоване на захист прав пацієнтів; б) у конкретному закладі, оскільки закріплено норму, згідно з якою вибір закладу охорони здоров'я обмежується станом пацієнта «...коли це виправдано станом пацієнта...». Якщо стан пацієнта не буде відповідати обраному закладу, то йому буде відмовлено у прийнятті та направлено до іншого, виходячи з більшої цінності, а саме дотримання прав людини і збереження життя та здоров'я пацієнта.

Перелік випадків, за яких лікар має право відмовити у наданні медичної допомоги, є чітко визначеним і вичерпним, що також є ще однією гарантією забезпечення прав пацієнтів.

Обов'язками пацієнта слід вважати такі: 1) дотримуватися норм законодавства про охорону здоров'я та правил внутрішнього розпорядку закладу охорони здоров'я; 2) інформувати про все, що необхідно для

діагностики, проведення втручання, підготовки і проведення медичних заходів, а саме про наявні або минулі захворювання, вживання ліків або рослинних препаратів, фактори ризику для здоров'я; 3) інформувати про все те, що може поставити під загрозу життя чи фізичну безпеку інших осіб, а саме про інфекційні та професійні захворювання тощо; 4) оплачувати послуги чи відповідну допомогу; 5) поважати права інших пацієнтів; 6) інформувати про зроблені письмові заяви стосовно останньої волі; 7) надавати достовірну особисту інформацію.

Обов'язками медичного закладу, лікаря є: 1) надати пацієнтові медичну допомогу належної якості; 2) розглядати скарги пацієнтів; 3) інформувати пацієнта про діагноз, метод лікування; 4) вести медичну документацію; 5) дотримуватися медичної таємниці.

Третій розділ «Регулятивні цивільні правовідносини у сфері здійснення медичної діяльності» складається з трьох підрозділів і присвячений розгляду особливостей договору надання медичної послуги (допомоги).

Підрозділ 3.1. «Поняття та юридична характеристика договору надання медичної послуги (допомоги)» присвячений характеристиці зазначеного договору. Зроблено висновок про те, що це в основному договір приєднання, тому що сторони при зверненні до приватних закладів охорони здоров'я погоджуються з усіма умовами, передбаченими в договорі, не маючи можливості внести будь-які зміни, оскільки при зверненні до відповідного закладу особа виражає бажання, намір лікуватися у конкретного лікаря, тобто через це проявляється суб'єктивний момент вираження наміру фізичної особи на отримання медичної послуги (допомоги). Цей договір є реальним, тобто вважається укладеним з моменту поставлення діагнозу пацієнту, а не з моменту домовленості між лікарем та пацієнтом, оскільки з цього моменту між лікарем та пацієнтом виникають цивільно-правові відносини з отримання позитивного результату - покращення стану здоров'я, самопочуття.

Зазначено, що відносини, які виникають при наданні медичної допомоги між пацієнтом та лікарем, мають фідучіарний характер, оскільки пацієнт не має можливості виконати певні дії самостійно та має потребу в певних послугах, у зв'язку з чим надає певне коло повноважень відповідній особі. Так, наприклад, відносини, що виникають при укладанні та виконанні договору надання медичної послуги, мають характер консенсуального фідучіарного зв'язку між лікарем та пацієнтом, який погодився діяти в інтересах та під контролем лікаря.

Найбільш характерним для лікаря є обов'язкове вчинення активних дій, передбачених нормами права, в інтересах пацієнта, тобто має місце активна поведінка лікаря незалежно від його власного бажання. Для пацієнта формою реалізації права на медичну допомогу є використання можливостей, наданих правовими нормами, у здійсненні суб'єктивних прав для задоволення власного інтересу. Таким чином, формою реалізації пацієнтом права на медичну допомогу може бути пасивна або активна поведінка.

У цей час, незалежно від специфіки медичної послуги, будь-який договір, укладений з метою здійснення медичної діяльності, слід розглядати як різновид передбаченого ст. 901 ЦК України договору про надання послуг через відсутність спеціальних правових норм.

Зроблено висновок, що договір надання медичної послуги є двостороннім, реальним та оплатним чи безоплатним.

У *підрозділі 3.2. «Порядок укладення, форма та зміст договору надання медичної послуги (допомоги)»* досліджуються проблеми, пов'язані з порядком укладення, формою та змістом договору надання медичної послуги (допомоги).

Встановлено, що договір медиколатрії вважається укладеним зі звернення пацієнта до медичного закладу, набирає чинності з моменту сплати вартості пропонованої послуги медичним закладом, оскільки в приватних медичних закладах пацієнт сплачує наперед відповідні кошти, або з моменту звернення за медичною допомогою до медичного закладу.

Предмет договору надання медичної послуги — комплексний, складний, специфічний. Перед укладенням договору виконавцеві необхідно не тільки з'ясувати бажання замовника, але й за можливістю намагатися правильно сформулювати це «замовлення». Істотними умовами договору надання медичної послуги є об'єкт, якість, ціна та строки виконання договору. Оскільки медична діяльність підлягає ліцензуванню, то в договорі обов'язково повинні бути посилання на номер ліцензії, термін її дії, найменування органу, який її видав, що підтверджуватиме відповідність якості наданої послуги виконавцем (медичним закладом) наявним стандартам.

Договір повинен включати достовірну і повну інформацію про конкретну послугу в доступній формі викладу, обсяг та вид медичної послуги. Обов'язок довести таку інформацію до одержувача лежить на виконавцеві послуги. Необхідний обсяг інформації про медичну послугу, що надається, є обов'язковим, щоб пацієнт розумів, на які дії дає згоду, які методи лікування існують, їх переваги та недоліки, який результат можна чекати від запропонованих методів лікування.

Запропоновано умову про якість віднести до істотних умов договору надання медичної послуги. Якість послуг, що надаються, виявляється в результаті, який буде досягнутий після виконання договору. Якісною слід визнати таку медичну допомогу, яку професійно надає на належному рівні конкретний медичний заклад відповідно до його профілю і спеціалізації персоналу, і за яку він несе відповідальність.

Встановлено, що істотною умовою також є строк надання або виконання послуги в платному договорі надання медичної послуги за умови, що є заява однієї зі сторін про необхідність включення та досягнення згоди за цією умовою, оскільки пацієнт, звертаючись до приватної клініки та укладаючи договір, сподівається на своєчасне діагностування, проведення медичного втручання для отримання якнайшвидшого якісного результату, полегшення стану здоров'я та проведення реабілітаційних заходів. Окремо зазначено, що

коли йдеться про послугу, маються на увазі платні послуги, а коли йдеться про допомогу, то в більшості випадків має місце безкоштовна допомога, крім витрат, понесених виконавцем послуги.

Форма договору надання медичної допомоги є усною або письмовою, а договору надання медичних послуг - письмовою. Підтвердженням того, що договір надання медичних послуг укладений, може бути чек, результати аналізів, обстеження, показання свідків і т. ін.

Підрозділ 3.3. «Правовий статус сторін договору надання медичної послуги (допомоги)» присвячений дослідженню правового статусу сторін зазначеного договору.

Встановлено, що суб'єктами (учасниками) цивільних правовідносин, які виникають у сфері здійснення медичної діяльності, можуть виступати фізичні особи, юридичні особи і держава. Остання не є суб'єктом у цивільних правовідносинах із надання медичних послуг. Серед юридичних осіб, що виступають як сторона у правовідносинах із надання медичних послуг, розрізняються, по-перше, некомерційні державні та комунальні юридичні особи - заклади охорони здоров'я (поліклініки, амбулаторії, клінічні лікарні, наукові клінічні центри та ін.). По-друге, комерційні медичні заклади (наприклад, поліклініки і амбулаторії, що створюються комерційними юридичними особами).

Разом з юридичними особами стороною, що надає медичні послуги, може бути і фізична особа, яка відповідає вимогам, що пред'являються законом, і займається приватною медичною практикою. Другою стороною, що звертається за медичною допомогою або піддається примусовому лікуванню, є фізична особа - пацієнт.

Наголошується на тому, що замовником медичної послуги може бути як сам пацієнт, так й інша особа (законний представник неповнолітнього пацієнта, юридична особа та ін.). Законодавчо відсутня заборона в частині укладення договору на користь третьої особи, що обумовлює участь у договорі двох осіб: замовника послуги та її одержувача. Найчастіше правом вимоги за договором володіє особа, яка укладає договір. Разом з цим закон передбачає договори, в яких право вимоги до боржника набуває не тільки сторона, яка брала участь в укладенні договору, але і так звана третя особа, на користь якої обумовлено виконання (сама вона ні безпосередньо, ні через представника в укладенні договору могла не брати участь), або тільки третя особа.

У договорі надання медичних послуг (допомоги) третьою особою є пацієнт, на користь якого укладений договір. Третьою особою завжди буде фізична особа, а замовником можуть бути як фізичні особи, так і юридичні особи всіх форм власності, держава Україна. Пацієнт має право вимагати медичну послугу певного виду, належної якості та обсягу від виконавця - медичного закладу. При цьому, необхідною умовою належного здійснення медичної діяльності є згода пацієнта. Згода пацієнта - це дозвіл на проникнення в сферу його охоронюваних законом благ, метою якого є відновлення або підтримка здоров'я, працездатності, тобто усунення небезпеки, що загрожує

життю і здоров'ю пацієнта. Згода повинна бути виражена особою, здатною правильно оцінювати свою поведінку, тобто здатною виразити свою волю. Пацієнт (замовник) приймає медичну послугу шляхом усвідомлення, що позитивний ефект від наданої медичної послуги отриманий або виявиться через якийсь час. Зазвичай пацієнт оплачує медичну послугу до того, як отримує її. А оскільки пацієнт не має спеціальних знань у галузі медицини, то йому досить складно адекватно оцінити обсяг, якість і вид наданої медичної послуги.

Важливим обов'язком пацієнта є дотримання розпоряджень медичного працівника (лікаря) і внутрішнього режиму медичного закладу, затверджених керівником установи. Невиконання вказівок медичного працівника (лікаря) може призвести до помилок у діагнозі та, відповідно, до продовження термінів лікування, погіршення стану, а іноді і до непоправної шкоди здоров'ю. Відмова пацієнта слідувати розпорядженням і режиму лікування рівносильна відмові від лікування.

Медичне втручання без згоди пацієнта є зазіханням на його волю, тому особа має за життя залишати розпорядження відносно екстреного втручання в життя.

Четвертий розділ «Охоронні цивільні правовідносини у сфері здійснення медичної діяльності» складається з чотирьох підрозділів і присвячений дослідженню охоронних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності.

Підрозділ 4.1. «Поняття та види охоронних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності. Захист прав пацієнтів та лікарів» присвячений визначенню поняття та видів охоронних правовідносин у сфері медичної діяльності та їх характеристики.

Захист права пацієнта та лікаря може здійснюватися різними способами. Виділено два рівні захисту права суб'єктів медичної діяльності: досудовий та судовий. Досудовий рівень захисту є найкращим як для самого пацієнта, так і для представників медичної організації, в якій пацієнтові надається медична допомога (послуга). Він має добровільний характер вирішення конфлікту між сторонами, тобто винна сторона добровільно визнає допущені нею порушення і відшкодовує заподіяну пацієнтові шкоду. Основними варіантами досудового рівня захисту права пацієнтів є: звернення до керівника медичного закладу (в усній і письмовій формах); звернення до вищого органу управління охорони здоров'я; звернення до етичної ради, якщо така має місце; звернення за допомогою до незалежних громадських об'єднань і професійних асоціацій; звернення до ліцензійно - акредитаційної комісії; звернення із скаргою до органів прокуратури. Водночас досудовий рівень захисту прав пацієнтів не позбавлений недоліків, а саме: переважання відомчих інтересів у сфері медичної діяльності; відсутність практики і досвіду роботи у зазначеній сфері більшості правозахисних об'єднань та адвокатів; нерозвиненість системи незалежної експертизи якості медичної допомоги; низький рівень правової культури і правосвідомості у частини керівників медичних організацій, органів управління охорони здоров'я.

У разі неефективності досудового способу захисту права пацієнт має можливість звернутися до суду.

Встановлено, що порушення права суб'єктом медичної діяльності може полягати у такому: 1) ненадання допомоги хворому медичним працівником; 2) неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником; 3) порушення права пацієнта.

Зроблено висновок про те, що основним способом неюрисдикційної форми захисту у сфері охорони здоров'я залишається самозахист (своєчасні висновки та дії на основі повної та добре документованої інформації).

Медичні працівники є особливими суб'єктами у зобов'язаннях із відшкодування шкоди, оскільки в більшості випадків вони не створюють небезпеку, їх вина полягає у не вживанні заходів для забезпечення безпеки хворого або ненадання відповідної допомоги. У медичній практиці підставою виникнення зобов'язань із завдання шкоди здоров'ю можуть бути дії лікаря на користь пацієнта без доручення останнього. Кваліфікуючою ознакою зобов'язання, що виникає у такому разі, слід вважати відсутність доручення пацієнта лікареві та дії лікаря на користь пацієнта. Йдеться про дії у чужому інтересі без доручення, де можна виділити два види дій, учинених виконавцем на користь зацікавленої особи: 1) дії фактичного порядку, вчинені у зв'язку з невідкладною необхідністю; 2) дії юридичного порядку. Оскільки медичне втручання (надання медичних послуг) відноситься до фактичних дій, основну увагу має бути приділено саме таким діям і аналізу умов застосування до них норм інституту дії в чужому інтересі без доручення. При цьому виникає ситуація, яка вимагає здійснення негайних дій, оскільки існує реальна загроза особистості домінуса (його особистим немайновим благам: життю або здоров'ю). Якщо необхідність у здійсненні термінових дій відсутня, то у гестора є можливість запитати згоди домінуса на здійснення в його інтересах дій. Усі дії гестора повинні відбуватися задля запобігання шкоди особистості (надання медичної допомоги та ін.), і при першій можливості він повинен повідомити домінуса. Таким чином, вчинення медичних дій виконавцем медичної послуги відноситься до інституту вчинення дії в інтересах пацієнта без його згоди. Відносини з відшкодування шкоди, підставою виникнення яких є дії в чужому інтересі без доручення, так само як і у випадку з деліктною відповідальністю, регулюються нормами, закріпленими у гл. 82 ЦК України.

Підрозділ 4.2. «Відшкодування моральної шкоди, завданої при здійсненні медичної діяльності» присвячений дослідженню проблемних питань відшкодування моральної шкоди, завданої при здійсненні медичної діяльності. Аналіз судової практики свідчить про те, що завдання моральної шкоди може бути спричинене втратою близької людини, розголошенням лікарської таємниці, захворюванням, яке виникло в результаті душевного страждання, тощо. Розміри її залежать від ступеня вини правопорушника та інших обставин, а також від характеру заподіяних фізичних і душевних страждань, але не завжди залежать від розмірів майнової (матеріальної) шкоди. Крім наявності шкоди, для доведення відповідальності за завдання моральної

шкоди необхідно встановити причинний зв'язок між правопорушенням і виникненням шкоди. Відшкодування може здійснюватися не тільки за наявності вини порушника, але і при випадковому заподіянні шкоди, якщо це передбачено законом. На практиці досить важко встановити, чи пов'язане те чи інше правопорушення медичного закладу (працівника) з виконанням договору, чи ні. Складність у розмежуванні деліктної та договірної шкоди полягає у тому, що та сама дія медичного працівника може являти собою як делікт, так і порушення договірних зобов'язань.

При визначенні розміру відшкодування має бути оцінений характер фізичних і моральних страждань. До моральної шкоди, завданої при наданні медичної послуги, зокрема до фізичних страждань, слід віднести: 1) біль від неправильно проведених або протипоказаних лікарських маніпуляцій (лікування) або їхніх наслідків; 2) біль, що міг бути полегшений доступними способами і засобами, але не був полегшений; 3) біль, що виник або триває внаслідок ненадання (несвочасного надання) медичної допомоги; 4) почуття голоду, спраги, холоду тощо.

Право на відшкодування моральної шкоди виникає у споживача лише за наявності вини (у формі умислу або необережності) заподіювача шкоди. Проте фізичні і моральні страждання, так само як і заподіяння шкоди здоров'ю при наданні медичної послуги, можуть виникнути без будь-якої вини медичного працівника (медичного закладу).

У підрозділі 4.3. *«Деліктна відповідальність незалежно від вини за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки у сфері здійснення медичної діяльності»* аналізуються питання «відповідальність без вини» за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки у сфері здійснення медичної діяльності. До діяльності, що створює підвищену небезпеку для життя і здоров'я пацієнта, можна віднести, наприклад, медикаментозну терапію і як її вид - вакцинацію.

До джерел підвищеної небезпеки не можна віднести діяльність хірургів, гінекологів, анестезіологів, оскільки дані види діяльності не завжди відповідають двом ознакам, що дозволяють зарахувати їх до джерел підвищеної небезпеки, а саме: шкідливість і не підконтрольність людині. Ці ознаки повинні бути завжди в сукупності. Шкідливість, підконтрольна людині, не створює підвищеної небезпеки, наявність якої підсилює відповідальність за заподіяну шкоду. Відсутність непередбачуваної шкоди взагалі знімає питання про підвищену відповідальність. Суб'єктами, які мають право на відшкодування шкоди внаслідок її завдання джерелом підвищеної небезпеки, слід вважати: 1) осіб, які втратили годувальника; 2) осіб, які втратили працездатність, у тому числі у випадку завдання шкоди їх особистості, незалежно від того, чи перебували вони в цивільно-правових відносинах із власником джерела; 3) осіб, які перебували у трудових відносинах із власником джерела.

Підрозділ 4.4. «Категорія «лікарської помилки» в охоронних цивільних правовідносинах у сфері здійснення медичної діяльності» присвячений визначенню і характеристиці категорії «лікарська помилка».

До особливостей лікарської помилки віднесено такі: 1) суб'єктивний лікарський фактор - недостатність знань і досвіду лікаря, халатне безвідповідальне ставлення до пацієнта, одноособове прийняття лікарем рішення щодо діагнозу у спірних випадках і т. ін. Так, відсутність професіоналізму, недостатність медичних знань породжують помилку; 2) лікарські помилки виникають на всіх етапах обстеження і лікування хворих; 3) недотримання стандартів діагностики та лікування, встановлених МОЗ України; 4) з юридичної точки зору лікарську помилку необхідно кваліфікувати як дії лікаря у випадках необхідності надання медичної послуги (допомоги), за яких повністю відсутній умисел або необережність, тобто добросовісна омана лікаря, яка обумовлюється низкою несприятливих факторів, таких, як недосконалість медичних знань і методів обстеження, індивідуальні особливості протікання хвороби у деяких хворих або інших об'єктивних причин; 5) попередження лікарських помилок вимагає здійснення відповідного контролю і вжиття комплексу заходів із підвищення кваліфікації лікарів, виховання у них відчуття відповідальності щодо пацієнтів, оприлюднення та обговорення таких випадків (у посібниках, на конференціях і т. ін.), удосконалення медичної апаратури тощо; 6) відсутність необхідної нормативно-правової бази; 7) відсутність спеціальних лікарських комісій при управлінні охорони здоров'я, де б кваліфікованими юристами та лікарями розглядалася сутність лікарських помилок.

Зроблено висновок про те, що юридична кваліфікація лікарських помилок має ґрунтуватися на двох поняттях - «шкода» і «вина».

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладено найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження, сформульовано пропозиції з удосконалення цивільного законодавства:

1. Специфіка відносин, які виникають між пацієнтом і медичним працівником у процесі надання медичних послуг та допомоги, припускає їх цивільно-правове регулювання незалежно від того, на відплатній або безвідплатній для пацієнта основі вони надаються. Виняток становлять заходи медичного характеру, застосування яких до осіб обумовлене державно-правовими потребами забезпечення інтересів інших людей, усього суспільства в цілому: примусове лікування, огляд, госпіталізація. Тільки цивільно-правове регулювання здатне забезпечити той ступінь юридичної рівності, автономії волі, самостійності ухвалення рішень без будь-якого примусу, на яких повинна ґрунтуватися поведінка сторін договору про надання медичних послуг (допомоги).

2. Концепція цивільних правовідносин, що виникають у сфері здійснення медичної діяльності, у сучасній правовій доктрині лише формується. Для її формування необхідними є теоретичні розробки поняття, ознак та особливостей зазначених правовідносин, їх видів та структури, підстав

виникнення, зміни та припинення, особливостей застосування цивільної відповідальності у цій сфері.

3. Цивільні правовідносини у сфері здійснення медичної діяльності - це врегульовані нормами цивільного права особисті немайнові відносини (в тому числі пов'язані з майновими), що виникають між юридично рівними учасниками (медичними, фармацевтичними працівниками і пацієнтами), які є носіями суб'єктивних цивільних прав та обов'язків, з приводу надання медичної послуги (допомоги).

4. Характерними особливостями цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності є: 1) правовідносини виникають на основі юридичного факту - договору або завдання майнової чи немайнової шкоди; 2) методом регулювання цих відносин у більшості випадків є диспозитивний метод, а у випадках, передбачених законом, - імперативний метод; 3) об'єктом медичної діяльності є життя і здоров'я особи; 4) основними засадами участі сторін у правовідносинах є рівність, незалежність та вільне волевиявлення; 5) медична діяльність здійснюється з метою отримання прибутку або без мети отримання прибутку; 6) метою медичної діяльності є відновлення стану здоров'я особи, покращення самопочуття, відновлення психічної рівноваги та надання первинної швидкої медичної допомоги.

5. Цивільні правовідносини у сфері здійснення медичної діяльності можна поділити на два види: 1) договірні, особливістю яких є диспозитивний метод регулювання, виникають вони при наданні медичної послуги (допомоги). Їх рисами є юридична рівність сторін, ініціатива сторін при виникненні правовідносин, можливість вибору сторонами варіанту поведінки, що не суперечить засадам цивільного законодавства і моральності суспільства; 2) позадоговірні, особливістю яких є те, що основним методом правового регулювання є імперативний. Для виникнення даних правовідносин не має значення волевиявлення одного із суб'єктів (лікаря чи пацієнта), для нього настають негативні правові наслідки у випадку порушення прав уповноваженої сторони, тобто виникає позадоговірна відповідальність.

6. Об'єктом цивільних правовідносин є медична діяльність суб'єктів цих правовідносин з приводу нематеріального блага - здоров'я особи. Медична діяльність спрямована на поліпшення здоров'я пацієнта шляхом впливу на його організм. При цьому, фізична особа, якій надається медична допомога, є об'єктом медичного впливу, але не об'єктом правовідносин, вона є суб'єктом останніх.

7. У сфері здійснення медичної діяльності інститут цивільно-правової відповідальності не досягає своєї безпосередньої мети - відновлення майнових і немайнових прав потерпілої сторони (пацієнта), оскільки, за відсутності спеціальних суто професійних пізнань у сфері медицини, украї складно доводити причинний зв'язок між діями виконавця і шкідливими для пацієнта наслідками, що наступили в результаті надання медичної послуги. Необхідними є розробка і впровадження нових адекватних механізмів застосування інституту цивільно-правової відповідальності у відносинах із

надання медичних послуг. Зокрема: а) доцільно закріпити відступ від загального правила доведення потерпілим причинного зв'язку між діями виконавця і шкідливими наслідками, що наступили, при наданні медичної послуги, обмеживши необхідність доведення підтвердженням високого ступеня правдоподібності зв'язку між лікуванням і шкодою здоров'ю; б) затвердити у спеціальному нормативно- правовому акті невичерпний перелік типових для конкретного захворювання наслідків неправильного (невдалого) лікування пацієнтів, настання яких буде достатньою підставою для застосування заходів цивільно-правової відповідальності (виплати компенсації).

8. Своєрідність відносин, які виникають у зв'язку з наданням медичних послуг (допомоги), не дозволяє забезпечити адекватну правову захищеність їх учасників за допомогою лише загальних положень договірного права. Тому необхідними є розробка і прийняття спеціального законодавчого акту, який би комплексно врегулював сферу даних відносин: права і обов'язки пацієнтів, представників медичної професії та закладів охорони здоров'я і т. ін., яким може стати Медичний кодекс України.

9. Медична послуга - це сукупність необхідних професійних дій виконавця медичної послуги, спрямованих на задоволення потреб пацієнта (споживача послуги) в підтримці здоров'я, лікуванні захворювань, їх профілактиці, діагностиці відповідно до згоди пацієнта піддатися конкретному медичному втручання.

Виконавець медичної послуги - це підприємство, установа, організація незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також приватний підприємець, який займається медичною практикою, що здійснюють медичну діяльність відповідно до отриманої ліцензії.

Медична діяльність - це сукупність дій медичних та фармацевтичних працівників із надання медичної допомоги або послуги пацієнту в межах правових (за умови отримання ліцензії) та етичних (клятва Гіппократа) норм як свого роду єдиний технологічний процес відповідно до стандартів якості медичної допомоги, встановлених МОЗ України у сфері охорони здоров'я, що здійснюється на відплатній або безвідплатній основі. Медичну діяльність з точки зору цивільного права можна визначити як діяльність із надання медичної допомоги або послуги, тобто сукупність дій із надання послуг і (або) виконання робіт з дослідження, зміцнення (підтримки) і збереження (відновлення), попередження та профілактики здоров'я людини в цілому, а також її окремих органів і тканин та забезпечення репродуктивних прав. Формою реалізації медичної діяльності є надання медичної послуги та медичної допомоги, які відрізняються за характером відплатності.

У дисертації внесені конкретні пропозиції щодо уточнення зазначених понять в Основах законодавства України про охорону здоров'я.

10. Договір медиколатрії - це договір, в якому одна сторона (медичний заклад будь-якої форми власності, фізична особа, яка займається підприємницькою діяльністю) в особі лікаря, який здійснює або зобов'язується здійснювати відповідно до медичних стандартів медичні дії, що безпосередньо

впливають на пацієнта, дотримуватися етичних та моральних норм у спілкуванні з ним при наданні медичної допомоги, правильно встановити діагноз, проінформувати про діагноз, назначити лікування і слідкувати за процесом лікування та реабілітацією пацієнта і проінформувати про результат наданої послуги та повідомити про наслідки без приховування будь-яких відомостей, крім випадків, коли це зашкодить психічному стану пацієнта, а пацієнт зобов'язується дотримуватися вказівок та призначень лікаря повною мірою, прийняти допомогу або послугу чи відмовитися від неї.

11. У частині четвертій ст. 284 ЦК України формулюванням «повнолітня дієздатна фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними», законодавець намагався продублювати поняття повної цивільної дієздатності, визначеної у частині першій ст. 34 ЦК України. Проте у зазначеному визначенні не враховуються особи, які не досягли повноліття, але набувають повної цивільної дієздатності у виключному порядку згідно зі ст. 35 ЦК України. Це є некоректним обмеженням дієздатності зазначених вище осіб, тому існування таких суперечностей потребує внесення відповідних змін до частини четвертої ст. 284 ЦК України. Пацієнту, який відмовився від лікування, лікар зобов'язаний пояснити можливі наслідки, причому відмова від лікування може служити підставою для рішення про виписування пацієнта. У випадках здійснення суспільно небезпечних дій таким хворим, документально засвідчений факт попередження його лікарем про нерозумність рішення про відмову або припинення лікування набуває особливо важливого значення з точки зору правосуддя.

12. Необхідно підвищити вік, з якого дитина здатна приймати ті чи інші рішення в сфері медицини до 16 років, і внести відповідні зміни до частин другої та третьої ст. 284 «Право на медичну допомогу» ЦК України: «2. Фізична особа, яка досягла шістнадцяти років і звернулася за наданням їй медичної допомоги, має право на вибір лікаря та методів лікування відповідно до його рекомендацій»; «3. Надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років, провадиться за її згодою».

Також слід внести зміни до ст. 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я стосовно пацієнта віком до 16 років, а також пацієнта, визнаного в установленому законом порядку недієздатним, про те, що медичне втручання має здійснюватися за згодою їх законних представників.

13. Для попередження порушення прав пацієнта в Україні доцільно створити незалежну інституцію з питань медичної етики, функціями якої має бути експертна робота з аналізу проблем, що виникають у галузі генної інженерії, репродуктивної медицини, трансплантології, ініціювання розробки правових та етико-професійних норм у сфері медицини, розгляд випадків зловживання медичними послугами та створення умов для запобігання їм, інформаційно-консультативна робота з експертами Ради Європи з питань дотримання прав людини у сфері медицини.

14. Частину першу ст. 285 ЦК України доцільно викласти в наступній редакції: «Повнолітня фізична особа має право на достовірну і повну

інформацію про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я, а також право на відмову від інформації про стан здоров'я».

15. Пропонується доповнити частину п'яту ст. 1158 ЦК України наступною нормою: «Якщо небезпека для життя особи пов'язана із захворюванням, що вимагає негайного медичного втручання, дії з метою запобігання небезпеки для життя особи проти її волі допускаються тільки у випадках, прямо передбачених законом».

16. Інститут *negotiorum gestio* стосовно медичної сфери, відносини із відшкодування шкоди, підставою заподіяння якої є дії в чужому інтересі без доручення, так само як і у випадку з деліктною відповідальністю, регулюються нормами, закріпленими у главі 82 ЦК України.

17. Необхідно передбачити у законодавстві України письмовий документ і назвати його «віта волунтас» (від лат. слова віта - життя, voluntas-заповіт), в якому можна було б передбачити прийняття рішення пацієнтом про відмову від лікування, яке б звільнило лікарів від прийняття важких рішень, а також полегшило б страждання хворих, які знаходяться в комі або терплять муки.

18. Умовами, за яких пацієнт відмовляється від лікування, є: 1) особа, яка досягла 18 років і психічно здатна прийняти таке рішення; 2) особа визначила, від яких саме процедур вона відмовляється в майбутньому (якщо вона відмовляється від життєво необхідного лікування, її рішення має бути підписане і засвідчене свідками); 3) пацієнт пояснив обставини, за яких він хотів би відмовитися від лікування; 4) пацієнт прийняв рішення про відмову від лікування без будь-якого тиску з боку або під впливом інших осіб; 5) пацієнт не повідомив лікаря про обставини, що суперечили б заздалегідь прийнятому рішення про відмову від лікування.

19. Випадками, в яких лікар не повинен виконувати рішення про відмову пацієнта від лікування, є: 1) відсутність письмової форми відмови із зазначенням причини; 2) пацієнт вчинив те, що суперечить заздалегідь прийнятому рішення (наприклад, зміна віросповідання, що не допускає відмову від лікування); 3) лікарі вважають, що нові методи лікування здатні вплинути на стан здоров'я пацієнта; 4) у прийнятому рішенні пацієнта не зазначається від чого він відмовляється; 5) якщо пацієнт страждає на гострий психічний розлад (наприклад, шизофренія) та у таких випадках, як: епілептичний статус; гіпертонічний криз; гостра черевна патологія; важкі форми запалення легень; гостра ниркова недостатність (гемодіаліз); наявність у пацієнта суїцидальних думок чи поведінки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографії:

1. Булеца С.Б. Право фізичної особи на життя та здоров'я (порівняльно-правовий аспект): монографія / С.Б. Булеца. - Ужгород: Ліра, 2006. - 172 с.

2. Булеца С.Б. Цивільні-правовідносини в галузі медичної діяльності: монографія / С.Б. Булеца.- Ужгород: Ліра, 2015. - 589 с.

3. Булеца С.Б. Медична допомога як засіб реалізації права особи на життя та здоров'я / С.Б. Булеца / В кн.: Цивільне право України (традиції та новації): монографія / За заг ред. Є.О. Харитонова, Т.С. Ківалової, О.І. Харитонової; наук. ред. Н.Ю. Голубєва. - Одеса: Фенікс, 2010. - С. 162-188.

4. Булеца С.Б. Роль права, моралі, етики, біоетики в цивільних правовідносинах при здійсненні медичної діяльності / С.Б. Булеца / В кн.: Сучасне українське медичне право: монографія / За заг ред. С.Г. Стеценка. - К.: Атіка, 2010. - С. 277-319.

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Булеца С.Б. Право пацієнта на одержання інформації про стан здоров'я / С.Б. Булеца // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. - Випуск 32. - К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Спілка юристів України, 2006. - С.272-277.

2. Булеца С.Б. Відшкодування моральної шкоди, заподіяної життю та здоров'ю фізичної особи / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 4. - Ужгород: Ліра, 2005. - С. 98-101.

3. Булеца С.Б. Цивільно-правовий захист прав пацієнта у випадку надання неякісної медичної допомоги / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 5. - Ужгород: Ліра, 2006. - С. 134-138.

4. Булеца С.Б. Право пацієнта на інформацію про стан здоров'я / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 6. - Ужгород: Ліра, 2006. - С. 143-145.

5. Булеца С.Б. До питання про поняття і сутність лікарської помилки / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 7. - Ужгород: Ліра, 2007.- С. 149-153.

6. Булеца С.Б. Природа правовідносин по наданню медичної допомоги в Україні / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 8. - Ужгород: Ліра, 2007. - С. 198-201.

7. Булеца С.Б. Формування концепції права на життя та здоров'я за цивільним законодавством держав східноєвропейської традиції права / С.Б. Булеца // Часопис Хмельницького університету управління та права. - 2005. - №1-2 (13-14). - С. 113-119.

8. Булеца С.Б. Право пацієнта на одержання інформації про стан здоров'я / С.Б. Булеца // Держава і право. - 2006. - Вип. 32. - С. 272-277.

9. Булеца С.Б. До питання про окрему галузь медичного права / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 10. - Ужгород: Ліра, 2008.- С. 184-188.

10. Булеца С.Б. Поняття «здоров'я» як цивільно-правова категорія / С.Б. Булеца // Часопис Київського університету права. - 2008. - № 3. - С. 175-179.

11. Булеца С.Б. Особливості цивільно-правової відповідальності за шкоду, заподіяну при наданні медичної допомоги (послуги) / С.Б. Булеца //

Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 11. - Ужгород: Ліра, 2008.- С. 210-213.

12. Булеца С.Б. Здійснення та виконання суб'єктивних цивільних прав та обов'язків в медичних правовідносинах / С.Б. Булеца // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. Вип.43 /Редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; Відп. за вип. Ю.М. Оборотов. - Одеса: Юридична література, 2008. - С. 111-115.

13. Булеца С.Б. Договір про надання медичних послуг / С.Б. Булеца // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. Вип.51 / Редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. - Одеса: Юридична література, 2009. - С. 273-278.

14. Булеца С.Б. Поняття договору про надання медичних послуг / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 12, част. 1. - Ужгород: Ліра, 2009. - С. 220-225.

15. Булеца С.Б. Захист особистих немайнових прав у сфері охорони здоров'я / С.Б. Булеца//Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць /Редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. О.В. Козаченко. - Миколаїв: Поліграф. Підприємство СПД Румянцева Г.В., 2009. - Випуск 38. - С. 59-66.

16. Булеца С.Б. Дії виконавця медичних послуг в інтересах пацієнта без доручення / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 13. - Ужгород: Ліра, 2010. - С. 192-197.

17. Булеца С.Б. Роль інформації та реклами в медичній діяльності / С.Б. Булеца // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. - Випуск 48. - К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Спілка юристів України, 2010. - С. 357-365.

18. Булеца С.Б. Право особи на безпечне довкілля для життя та здоров'я / С.Б. Булеца // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. - Одеса: Юридична література, 2010. - Вип. 53. - С. 29-33.

19. Булеца С.Б. Вік при наданні медичної допомоги: цивільно-правовий аналіз / С.Б. Булеца // Право України. - 2011. - №5. - С. 212-217.

20. Булеца С.Б. Виникнення, зміна та припинення правовідносин при здійсненні медичної діяльності / С.Б. Булеца // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. - №929: Серія «Право». Спеціальний випуск. - Харків, 2010. - С. 101-106.

21. Булеца С.Б. Норми приватного і публічного права в галузі здійснення медичної діяльності / С.Б. Булеца / Генезис публічного права: від становлення до сучасності: збірник наукових праць / за ред.: С.В. Ківалова, В.О. Тулякова, О.В. Козаченка. - Миколаїв: Іліон, 2010. - С. 308-310.

22. Булеца С.Б. Правове забезпечення введення в Україні програми медичного страхування за віком / С.Б. Булеца, А.В. Жупанин // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 14. - Ужгород: Ліра, 2010. - С. 231-234.

23. Булеца С.Б. Способи досудового захисту прав медичного працівника та пацієнта / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 15. Частина 1. - Ужгород: Ліра, 2011. - С. 141-147.

24. Булеца С.Б. Відшкодування шкоди при рятуванні життя та здоров'я фізичної особи / С.Б. Булеца // Вісник Запорізького національного університету. - 2012. - №2 (частина I). - С. 90-94.

25. Булеца С.Б. Момент виникнення правоздатності в цивільному праві України, Словаччини та Угорщини / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 16. - Ужгород: Ліра, 2011. - С. 92-95.

26. Булеца С.Б. Місце джерела підвищеної небезпеки при здійсненні медичної діяльності / С.Б. Булеца // Адвокат. - 2012. - №3. - С.19-23.

27. Булеца С.Б. Договір медиколатрії / С.Б. Булеца // Вісник Академії адвокатури України. - 2012. - Число 2 (24). - С. 68-74.

28. Булеца С.Б. Договір медиколатрії: поняття та правовий аналіз / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 17. - Ужгород: Ліра, 2011. - С. 93-97.

29. Булеца С.Б. Місце джерела підвищеної небезпеки в медицині / С.Б. Булеца / С.Б. Булеца // Право і управління. - № 1. - 2012. - С. 122-137.

30. Булеца С.Б. Відмова від лікування як одне з цивільних прав пацієнта / С.Б. Булеца // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. В.М. Дрьомін. - Одеса: Юридична література, 2012. - Вип. 66. - С. 504-512.

31. Булеца С.Б. Надання медичної допомоги неповнолітнім / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 18. - Ужгород: Ліра, 2012. - С. 74-76.

32. Булеца С.Б. До питання про об'єкт при здійсненні медичної діяльності / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 19. - Херсон: Гельветика, 2012. - С. 20-23.

33. Булеца С.Б. Правові проблеми, які виникають у людей, хворих на епілепсію, в Україні / С.Б. Булеца, Б.А. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 20. Частина 1.- Херсон: Гельветика, 2012. - С. 27-29.

34. Булеца С.Б. Зміни до статті 284 Цивільного кодексу України враховуючи досвід Великої Британії та Угорської Республіки / С.Б. Булеца // Удосконалення механізмів захисту цивільних прав в умовах реформування цивільного законодавства в європейських країнах: збірник наукових праць / НАПрН України, НДІ приват. права і підприємництва; за заг. ред. акад. НАПрН України О.Д. Крупчана, канд. юрид. наук Ю.В. Білоусова. - К.: Ред. журн. «Право України», 2013. - С. 27-33.

35. Булеца С.Б. Особливості цивільної відповідальності в медицині / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету:

Серія ПРАВО. Випуск 21. Частина 2. Том 1. - Херсон: Гельветика, 2013. - С. 168-171.

36. Булеца С.Б. Персональні дані пацієнта / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 22. Частина 2. Том 1. - Херсон: Гельветика, 2014. - С. 186-191.

37. Булеца С.Б. До питання про компенсацію моральної шкоди / С.Б. Булеца // Часопис Академії адвокатури України. - 2014. - №№1. - С. 131-132. / Електронний ресурс [Режим доступу]: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Chaaau_2014_1_22.

38. Булеца С.Б. Цивільно-правова відповідальність у сфері здійснення медичної діяльності / С.Б. Булеца // Електронне видання: Право і громадянське суспільство. - №1. - 2014. - С. 207-208. / Електронний ресурс [Режим доступу]: <http://lcslaw.knu.ua/2014-1.pdf>.

39. Булеца С.Б. Надання медичної допомоги неповнолітнім: цивільно-правовий аспект / С.Б. Булеца // Порівняльно-аналітичне право. - 2013. - №1. - С. 88-92. / Електронний ресурс [Режим доступу]: <http://www.pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja/8>.

40. Булеца С.Б. Істотні та випадкові умови договору сурогатного материнства / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. Випуск 27. Том 1. - Херсон: Гельветика, 2014. - С. 129-134.

Статті в зарубіжних наукових періодичних виданнях:

1. Buletsa Sibilla Bogdanivna. The nature of legal relationships on granting medicare in Ukraine // STUDII JURIDICE UNIVERSITĂRE Publicatie știintifică de profil Categoria C Apare de 4 ori pe an 2014, Anul VII, Nr.3-4 (27-28). - P. 130-137.

2. Sibilla Buleca. Methods of pre-judicial defense of the subjects of medical relations / VISEGRAD JOURNAL ON HUMAN RIGHTS. - feb, 2015. - № 1. - P. 13-20.

3. Булеца С.Б. Договор про сурогатне материнство / С.Б. Булеца // Право и этика биомедицинской деятельности в России и за рубежом: сб. науч. статей / под ред. д.ю.н., проф. Г.Б. Романовского, к.ю.н., проф. И.Я. Сенюты. - Пенза: изд-во ПГУ, 2014. - С. 86-96.

4. Sibilla Buletsa. Statement of increased danger in medicine // The Lawyer Quarterly. (International Journal for Legal Research). - Volume 3. - 2013. - P. 177-183.

5. Buletsa Sibilla. Medical Error in Ukraine. (World Association for Medical Law) Medicine and Law. - Volume 30. - Number 1. - March. - 2011. - P. 39-53.

Інші публікації, що додатково висвітлюють основний зміст дисертації:

1. Булеца С.Б. Правовой статус субъектов медицинских правоотношений // Личные неимущественные права: проблемы теории

и практики применения: сб. ст. и материалов / [В.И. Бобрик, С.Б. Булеца, А.В.Гнатенко, Н.А. Давыдова, А.С. Довгерт, И.В. Жилинкова, И.С. Канзафарова, Е.В. Кохановская, Л.В. Красицкая, О.А. Кулинич; ред.: Р.А. Стефанчук; Нац. акад. прав. наук України, Хмельниц. ун-т упр. и права. - К.: Юринком Интер, 2010. - С. 453-476.

Тези доповідей на наукових конференціях:

1. Булеца С.Б. Платна медична послуга як об'єкт зобов'язальних правовідносин / С.Б. Булеца//Римське право і сучасність: міжн. наук-метод. конф. / За ред. Є.О. Харитонова. - Одеса: Фенікс, 2008. - С. 137-139.

2. Булеца С.Б. Проблема визначення розміру компенсації моральної шкоди, заподіяної життю та здоров'ю фізичної особи, в Україні та Угорщині / С.Б. Булеца // Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичної особи в умовах євроінтеграції (м. Хмельницький 12.10.2007 року): науково-практичний стіл: Збірник тез наукових повідомлень учасників / Ред. кол. Ю.В. Білоусов, В.І. Бобрик. - Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. - С. 80-87.

3. Булеца С.Б. Цивільний інтерес у сфері надання медичної допомоги / С.Б. Булеца // Визначальні тенденції генезису державності і права: Збірник наук. праць міжн. наук.-практ. конференції «Треті Прибузькі юридичні читання» / За ред. В.І. Терентьєва, О.В. Козаченка. - Миколаїв: Іліон, 2007. - С. 68-71.

4. Булеца С.Б. Здоров'я як об'єкт цивільного права при здійсненні медичної діяльності / С.Б. Булеца // Сучасний вимір держави і права: Збірник наукових праць (28-29 листопада 2008 року) / За ред В.І. Терентьєва, О.В. Козаченка. - Миколаїв: Іліон, 2008. - С. 42-43.

5. Булеца С.Б. Цивільно-правові способи захисту прав пацієнтів / С.Б. Булеца // Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Сьомі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 28-29 листопада 2008 року): у 4-х частинах. - Ч. 3: «Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес». - Хмельницький: Вид-во Хмельницьк. ун-ту управління та права, 2008. - С. 35-37.

6. Булеца С.Б. Способи та проблеми захисту прав медичних працівників / С.Б. Булеца // Життя І.В. Шерешевського як духовна єдність між поколіннями юристів: матер. Міжнародної наукової конференції, присвяченої 120-річчю від дня народження (м. Одеса, 13 грудня 2008 року). - Одеса: Фенікс, 2008. - С. 59-62.

7. Булеца С.Б. Відповідальність закладів охорони здоров'я / С.Б. Булеца // Україна -ЄС: правові, політичні, соціальні та економічні аспекти інтеграції: Матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу. - Ужгород: Ліра, 2009. - С. 97-100.

8. Булеца С.Б. Зміст договору про надання медичної послуги / С.Б. Булеца // Медичне право України: проблеми управління та фінансування охорони здоров'я: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної

конференції з медичного права та II Міжнародної науково-практичної конференції з медичного права (23-24 квітня 2009 р.). - Львів: Медицина і право, 2009. - С. 31-36.

9. Булеца С.Б. Споживач медичних послуг / С.Б. Булеца // Держава і право: *de lege praeterita, instante, futura*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції - Миколаїв: Іліон, 2009. - С. 180-181.

10. Булеца С.Б. Право на інформацію та відмова від неї / С.Б. Булеца // Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13-14 листопада 2009 року): у 4-х частинах. - Ч.3: «Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес». - Хмельницький: Вид-во Хмельницького Університету управління та права, 2009. - С. 42-45.

11. Булеца С.Б. Право особи на безпечне довкілля для життя та здоров'я / С.Б. Булеца // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 175-річчю Київського національного університету імені Тараса Шевченка. «Розвиток цивільного законодавства: посткодифікаційний період» (м. Київ, 8-9 жовтня 2009 р.). - Київ, 2010. - С. 160-161.

12. Булеца С.Б. До питання про деліктну відповідальність незалежно від вини у лікарській практиці / С.Б. Булеца // Медичне право України: проблеми паліативної допомоги та медико-соціального обслуговування населення: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права (III Міжнародної науково-практичної конференції з медичного права): «Медичне право України: проблеми паліативної допомоги та медико-соціального обслуговування населення» (22-24 квітня 2010, м. Львів) / Упор. к.ю.н., доц. І.Я. Сенюта, Х.Я. Терешко. - Львів: Медицина і право, 2010. - С. 46-51.

13. Булеца С.Б. Історія становлення законодавства про охорону здоров'я в Угорщині та Україні / С.Б. Булеца // Наукові читання. Присвячені пам'яті В.М. Корецького: Зб. наук. праць / Ред. кол.: Ю.С. Шемшученко, Ю.Л. Бошицький, А.С. Мацко, О.В. Чернецька. - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2009. - С. 233-240.

14. Булеца С.Б. Особливості медичного обслуговування / С.Б. Булеца // Римське право і сучасність: міжн. наук-метод. конф. (м. Одеса, 28 травня 2011 р.) / За ред. Є.О. Харитонова. - Одеса: Фенікс, 2011. - С. 143-145.

15. Булеца С.Б. Місце цивільних правовідносин при здійсненні медичної діяльності / С.Б. Булеца // Медичне право України: законодавче забезпечення царини охорони здоров'я (генезис, міжнародні стандарти, тенденції розвитку й удосконалення): Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права (IV Міжнародна науково-практичної конференції з медичного права): «Медичне право України: законодавче забезпечення царини охорони здоров'я (генезис, міжнародні стандарти, тенденції розвитку й удосконалення)» (19-21 травня 2011 р., м. Одеса) / Упор. к.ю.н., доц. І.Я. Сенюта, Х.Я. Терешко. - Львів: Медицина і право, 2011. - С. 33-38.

16. Булеца С.Б. Загальні ознаки медичної діяльності / С.Б. Булеца // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародні та національні механізми захисту прав людини: виклики сьогодення» (8 квітня 2011 р.) / упор. Л.М. Дешко, Ю.В. Мазур. - Донецьк: Сучасний друк, 2011. - С. 56-58.

17. Булеца С.Б. Поняття медиколатрії / С.Б. Булеца // Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства: матеріали між нар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф.. В.П. Маслова (16 березня 2012 р.) / редкол.: В.І. Борисова (відп. ред.) та ін.; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». - Х.: Право, 2012. - С. 132-134.

18. Булеца С.Б. Відповідальність закладу охорони здоров'я в медичній практиці / С.Б. Булеца // Міжнародний (Третій Всеукраїнський) конгрес з медичного і фармацевтичного права, біоетики та соціальної політики (19-21 квітня 2012 року, м. Київ): Збірник тез доповідей / Упор. д-р О. Асман, к.ю.н. Гревцова Р.Ю., д.м.н. Степаненко А.В. - Київ: КІМ, 2012. - С. 46-47.

19. Булеца С.Б. Проблеми цивільно-правової відповідальності у сфері здійснення медичної діяльності / С.Б. Булеца // Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.). Т.3 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін / Націон. ун-т «Одеська юридична академія». - Одеса: Фенікс, 2012. - С. 19-21.

20. Булеца С.Б. Субъекты и сделки в нетрадиционной медицине / С.Б. Булеца // Современное состояние исследования неимущественных правоотношений в науке гражданского права: Сборник тезисов научных докладов и сообщений круглого стола / Под науч. ред В.А. Кройтора и С.А. Слипенченко. - Харьков: ХНУВД, 2012. - С. 88-94.

21. Булеца С.Б. Возмещение имущественного вреда при осуществлении медицинской деятельности / С.Б. Булеца // Третий пермский конгресс ученых-юристов: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Пермь, Перм. гос. нац. иссл. ун-т, 12 октября 2012 г.) / отв. ред. О.А. Кузнецова; Перм. гос. нац. иссл. ун-т. - Пермь, 2012. - С. 50-51.

22. Булеца С.Б. Позадоговірна відповідальність медичних працівників / С.Б. Булеца // Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства України на сучасному етапі: матеріали круглого столу (м. Одеса, 9 жовтня 2012 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. - Одеса: Фенікс, 2012. - С. 58-62.

23. Булеца С.Б. Вид правовідносин при здійсненні медичної діяльності / С.Б. Булеца // Актуальні проблеми цивільного права: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Пушкіна О.А. (13-14 травня 2011 року). - Харків, 2011. - С. 90-93.

24. Булеца С.Б. «Воля живого» в цивільному праві / С.Б. Булеца // Приватноправове регулювання суспільних відносин: традиції, сучасність,

перспектива: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19-20 квітня 2012 року). - К.: Білоцерківдрук, 2013. - С. 328-330.

25. Булеца С.Б. Правові проблеми захисту прав медичних працівників / С.Б. Булеца // Міжнародна науково-практична конференція «Захист прав медичних і фармацевтичних працівників як запорука захищеності прав пацієнтів» (м. Київ, 26-27 квітня 2013 р.): Збірник тез доповідей / Упор. к.ю.н. Гревцова Р.Ю., д.м.н. Степаненко А.В. - Київ: ДКС центр, 2013. - 104 с.

26. Булеца С.Б. До питання про Медичний кодекс в Україні / С.Б. Булеца / Актуальні проблеми медичного права: матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції (29 березня 2013 р.) / упор. В.Д. Берназ, О.О. Мавед; Міжнародний гуманітарний університет. - Одеса: Фенікс, 2013. - С. 24-27.

27. Булеца С.Б. Захист прав медичних працівників / С.Б. Булеца // 65-річчязагальної декларації прав людини: дотримання прав людини - пріоритет держави та суспільства: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 27-28 травня 2013 р.). - Херсон: Гельветика, 2013. - С. 86-87.

28. Булеца С.Б. До питання про цивільну-правову відповідальність лікаря / С.Б. Булеца / Римське право і сучасність: матер. Міжн. наук. конф. (м. Одеса, 6 червня 2014 р.) / За ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. - Одеса: Фенікс, 2014. - С. 104-107.

29. Булеца С.Б. Обьект гражданских правоотношений по оказанию медицинской помощи / С.Б. Булеца // *știința juridică universitară în contextul promovării valorilor europene: Conferința științifică teoretico-practică internațională* 15-16 octombrie 2012. - Universitatea Liberă Internațională din Moldova, 2012. - С. 315-319.

30. Булеца С.Б. Склад правопорушення при заподіянні шкоди пацієнтам / С.Б. Булеца // Розвиток медичного права України в контексті євроінтеграційних та глобалізаційних процесів: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (31 жовтня 2014 року, м. Київ): Збірник матеріалів / Ред. кол. Гриценко І.С., Гревцова Р.Ю., Лівак П.Є. та ін. - К.: Київський університет, 2014. - 108 с.

31. Sibilla Buletsa. Conditions of occurrence of rights on the waiver of treatment ... Zborrnk prispievkov z medzinarodnej vedeckej konferencie PRAVNA VEDA A PRAX V TRETOM TMCROQ / 27-28 februar 2015 / Univerzita Pavla Jozefa Safarika v Kosiciach, Pravnicka fakulta, Kosice, 2015. - P. 67-69.

32. Булеца С.Б. Втрачена вигода в медицині / С.Б. Булеца // Актуальні проблеми приватного права: матеріали міжн. наук.-практ. конф., присвяч. 93-річчю з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В.П. Маслова (Харків, 27 лютого 2015 р.). - Х.: Право, 2015. - С. 83-86.

АНОТАЦІЯ

Булеца С.Б. Цивільні правовідносини, що виникають у сфері здійснення медичної діяльності: теоретичні та практичні проблеми.- Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. - Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2016.

Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням цивільних правовідносин, які виникають у сфері здійснення медичної діяльності.

У дисертації визначено поняття, ознаки та особливості цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності, здійснено їх класифікацію. Охарактеризовано підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності, досліджено їх структуру. З'ясовано співвідношення поняття медичної послуги та поняття медичної допомоги. Виокремлено регулятивні та охоронні цивільні правовідносини у сфері здійснення медичної діяльності.

Визначено поняття та юридичну природу договору надання медичних послуг (допомоги), проаналізовано порядок його укладення, форму та зміст. Визначено поняття та види охоронних цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності. Досліджено договірну та недоговірну відповідальність у цій сфері. Охарактеризовано категорію «лікарська помилка» в охоронних цивільних правовідносинах у сфері здійснення медичної діяльності;

Сформульовано науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо удосконалення цивільного законодавства України у сфері здійснення медичної діяльності.

Ключові слова: цивільні правовідносини, медична діяльність, медична допомога, медична послуга, пацієнт, лікар, договір надання медичної послуги (допомоги), цивільно-правова відповідальність, відшкодування моральної шкоди.

АННОТАЦИЯ

Булеца С.Б. Гражданские правоотношения, возникающие в сфере осуществления медицинской деятельности: теоретические и практические проблемы. - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.03 - гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. - Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2016.

Диссертация является первым в отечественной науке гражданского права специальным комплексным исследованием гражданских правоотношений, возникающих в сфере осуществления медицинской деятельности.

В диссертации определены понятие, признаки и особенности гражданских правоотношений в сфере осуществления медицинской деятельности. Указанные правоотношения определены как урегулированные нормами гражданского права личные неимущественные отношения (в том числе связанные с имущественными), возникающие между юридически равными участниками (медицинскими, фармацевтическими работниками и пациентами), которые являются носителями субъективных гражданских прав и обязанностей, по поводу предоставления медицинской услуги (помощи).

Осуществлена классификация гражданских правоотношений, возникающих в сфере осуществления медицинской деятельности.

Охарактеризованы основания возникновения, изменения и прекращения гражданских правоотношений, возникающих в сфере осуществления медицинской деятельности. Установлено, что в большинстве случаев гражданские правоотношения в сфере осуществления медицинской деятельности возникают на основании договоров, которые могут быть разделены на договоры предоставления медицинской услуги (помощи) и договоры об организации предоставления медицинской услуги (помощи).

Исследована структура гражданских правоотношений в сфере осуществления медицинской деятельности. Определено, что объектом гражданских правоотношений в данной сфере является медицинская деятельность субъектов этих правоотношений по поводу нематериального блага - здоровья лица.

Установлено соотношение понятий медицинской услуги и медицинской помощи, предложено их объединить в одном понятии «медиколатрия».

Выделены регулятивные и охранительные гражданские правоотношения в сфере осуществления медицинской деятельности.

Определены понятие и юридическая природа договора предоставления медицинских услуг (помощи), проанализированы порядок его заключения, форма и содержание. Дана характеристика правового статуса сторон договора предоставления медицинских услуг (помощи).

Определены понятие и виды охранительных гражданских правоотношений в сфере осуществления медицинской деятельности. Дана характеристика категории «врачебная ошибка» в охранительных гражданских правоотношениях в сфере осуществления медицинской деятельности.

Исследованы договорная и внедоговорная ответственность в сфере осуществления медицинской деятельности.

Сформулированы научно обоснованные предложения и рекомендации по совершенствованию гражданского законодательства Украины в сфере осуществления медицинской деятельности. Аргументирована необходимость разработки и принятия специального законодательного акта, который бы комплексно урегулировал отношения в сфере осуществления

медицинской деятельности: права и обязанности пациентов, медицинских, фармацевтических работников, учреждений охраны здоровья и т.д., которым может стать Медицинский кодекс Украины.

Ключевые слова: гражданские правоотношения, медицинская деятельность, медицинская помощь, медицинская услуга, пациент, врач, договор предоставления медицинской услуги (помощи), гражданско-правовая ответственность, возмещение морального вреда.

SUMMARY

Buletsa S.B. Civil relations, arising in the field of realization of medical activity: theoretical and practical problems. - Manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Law in the specialty 12.00.03 - Civil Law and Civil Procedure; Family Law; Private International Law. - National University "Odessa Law Academy", Odessa, 2016.

The dissertation is the first in domestic science of civil law special comprehensive study of civil relations, arising in the field of medical activity.

The concept, features and characteristics of civil relations in the area of medical activity are defined, their classification is carried out. The grounds of origination, modification and termination of civil legal relations in the field of medical activity are characterized, their structure researched. The correlation of the definition of medical services and definition of health care is clarified. The regulatory and security civil relationships in the area of medical practice were allocated.

The concept and legal nature of the contract of medical services (health care) is defined, the procedure for its conclusion, form and content were analyzed. The concept and types of security civil legal relations in the field of medical activity were defined. Contractual and non-contractual liability in this field was studied. The category of "medical error" in security civil legal relationships in the area of medical practice was characterized.

Scientifically based proposals and recommendations for improvement of civil legislation of Ukraine in the field of medical activity were formulated.

Key words: civil relationships, medical activity, medical assistance, medical service, the patient, the doctor, the contract on provision of medical services (care), civil liability, moral damage compensation.

Підписано до друку 15.01.2016 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 1,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1601-2а.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
Тел. (048) 7777-591.